

अध्याय एक

शोध परिचय

पृष्ठभूमि

नयाँ-नयाँ कुराको खोजी गर्नु जान्न वा प्राप्त गर्नका लागि गरिने प्रयास नै अनुसन्धान हो । अनुसन्धानलाई वैज्ञानिक कला पनि भनिन्छ । अनुसन्धान भनेको कुनै कुराको खोज गर्नु, नयाँ कुरा पत्ता लगाउनु, नयाँ धारणालाई प्रमाणित गर्नु वा पुराना तथ्यलाई पुनर्व्याख्या गर्नु हो । अनुसन्धानले कुनै पनि वस्तु वा धारणाको गहिराइसम्म पुगेर त्यसको वास्तविकता पत्ता लगाइ हाम्रो जिज्ञासा मेटाइदिन्छ ।

कथालाई मानव विकासक्रमसँग जोडेर हेर्ने गरेको पाइन्छ । संस्कृतको 'कथ्' धातुमा 'आ' प्रत्यय लागि कथा बन्दछ, जसको अर्थ युग र परम्पराअनुसार चल्दै आए पनि सामान्य अर्थमा केही कुरा भन्नु, सुनाउनु अथवा घटनाहरूको तारतम्य मिलाइ भन्नु हो । कथा सुन्ने र सुनाउने परम्परा मौखिक रूपमा धेरै पहिलेदेखि रहेको हुनाले विश्व इतिहासमै कथाको यात्रा अत्यन्त प्राचीन देखिन्छ । जीवन जगत्मा घटेका घटनाहरूसँग कथा सम्बन्धित हुन्छ । अतः जीवन जगत्मा घटेका, घट्न सक्ने र यस सम्बन्धमा कल्पना गरिएका घटनाहरूको गद्यमय सङ्क्षिप्त अभिव्यक्ति नै कथा हो । कथामा जीवन जगत् र समाजको अभिधात्मक तथा प्रतिकात्मक रूपमा चित्रण गरिएको हुन्छ । कथाले वास्तविक विधागत स्वरूप १९ औं शताब्दीमा पाश्चात्य जगत्मा प्राप्त गरे पनि पूर्वीय र पाश्चात्य साहित्यमा लामो परम्परा रहेको पाइन्छ । पूर्वीय र पाश्चात्य परम्परा हुँदै विकसित भएको कथा विधाले हालसम्म आइपुग्दा विभिन्न स्वरूप प्रदान गर्ने विविध विषय क्षेत्रलाई समेट्न सफल भएको छ । कथालाई साहित्यका अन्य विधाका तुलनामा प्राचिनतम् विधा भन्न सकिन्छ । अङ्ग्रेजीमा कथालाई 'स्टोरी' भनिन्छ भने हिन्दीमा 'कहानी' हुँदै नेपालीमा 'कथा' शब्द प्रचलित छ । यसरी कथालाई जुन जुन भाषामा जे जे भने पनि सबैको अर्थ केही कुरा कहनु नै हो भन्ने बुझिन्छ ।

नेपाली कथाको परम्परा लोककथाबाटै विकास भएको पाइन्छ । नेपाली कथाको लेख्य रूपको थालनी शक्तिवल्लभ अर्यालको महाभारत विराट पर्व वि.सं. १८२७ बाट भएको पाइन्छ । तर आधुनिक नेपाली कथाको सुरुवात गुरुप्रसाद मैनालीको नासो कथा वि.सं. १९९२ मा शारदा पत्रिकामा छापिए पश्चात् हुन्छ । त्यसपछिका विभिन्न कथाहरूले कथा विधामा योगदान दिएको पाइन्छ (शर्मा, २०३८) ।

शोधको सिलसिलामा माध्यमिक तह अन्तर्गत प्रकाशित कक्षा नौ नेपाली (२०७३) को पुस्तकमा नेपाली भाषा साहित्यसँग सम्बन्धित विभिन्न विधाहरू समेटिएको छ । ती विधाहरूमध्ये कथा र जीवनी विधाको सबैभन्दा बढी महत्त्व रहेको देखिन्छ किन कि कथा र जीवनी विधा आफैमा रोचक, आस्वादपूर्ण र मनोरञ्जनात्मक हुने भएकाले विद्यार्थीहरूको ध्यानाकर्षक गराउनमा कथा र जीवनीहरूमा अनेकौं शब्दहरू पनि रहेका हुन्छन् । ती शब्दहरूमा तत्सम, तद्भव, तथा आगन्तुक शब्दहरूका रूपमा देखिन्छन् । ती शब्दहरूमध्ये कतिपय शब्दहरूसँग विद्यार्थीहरू परिचित हुन्छन् भने कतिपय नयाँ शब्द पनि आएका हुन्छन् जुन शब्दको अर्थ तथा त्यसको स्रोतका बारेमा विद्यार्थीहरू अनविज्ञ हुन्छन् । अतः ती कथा र जीवनीहरूमा रहेका शब्दभण्डार अन्तर्गतका शब्दहरूमध्ये आगन्तुक शब्दहरूको अध्ययन गर्न यो अनुसन्धान प्रस्ताव गरिएको छ ।

समस्या कथन

शोधका निम्ति छनोट गरिएका कुनै पनि अनुसन्धेय विषयवस्तु नै अनुसन्धानको समस्या हो । अनुसन्धान शीर्षकले सङ्केत गरेको समस्याको सेरोफेरोमा रहेर समाधानका उपायहरूको सङ्केतसहित उक्त समस्याहरूलाई घोषणात्मक र प्रश्नात्मक रूपमा प्रस्तुत गर्नुलाई समस्या कथन भनिन्छ ।

प्रस्तुत शोध प्रस्तावको शीर्षक कक्षा नौको नेपाली विषयको विभिन्न विधाहरूमध्ये कथा र जीवनी विधामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको विश्लेषण रहेकाले यो अनुसन्धान कार्यबाट निम्नलिखित समस्यामाथि प्रकाश पारिएको छ :

- कक्षा नौको नेपालीको कथा र जीवनी विधामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोगको स्थिति कस्तो रहेको छ ?
- कक्षा नौको नेपालीको कथा र जीवनी विधामा कुन-कुन स्रोतभाषाबाट प्रयुक्त आगन्तुक शब्द आएका छन् ?
- कक्षा नौको नेपालीको कथा र जीवनी विधामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरू कुन शब्दवर्ग अन्तर्गत रहेका छन् ?
- कक्षा नौको नेपालीको कथा र जीवनी विधामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरू के कसरी व्याख्या विश्लेषण गर्न सकिन्छ ?

अध्ययनको उद्देश्य

शोधको उद्देश्य समस्या कथनमा उठाएका मूलभूत प्रश्नहरूको समाधान हो । विना उद्देश्य शोधकार्य सम्भव छैन । तसर्थ प्रस्तावित शोध निम्न लिखित उद्देश्यमा केन्द्रित रहेको छ ।

- कक्षा नौको नेपालीको कथा र जीवनी विधामा प्रयोग भएका आगन्तुक शब्दहरूको पहिचान गर्नु ।
- स्रोतका आधारमा कथा र जीवनीमा प्रयुक्त आगन्तुक शब्द, वर्गीकरण र विश्लेषण गर्नु ।
- शब्दवर्गका आधारमा कथा र जीवनीमा प्रयुक्त आगन्तुक शब्द, वर्गीकरण र विश्लेषण गर्नु
- स्रोतगत र वर्गगत आगन्तुक शब्दभण्डारलाई पाठगत रूपमा तुलना गर्नु ।
- कक्षा नौको नेपालीको कथा र जीवनी विधामा प्रयोग भएका आगन्तुक शब्दको बारेमा सुझावहरू प्रस्तुत गर्नु ।

अध्ययनको औचित्य र महत्त्व

नेपाली भाषाको विकास प्राचीन समयदेखि हुँदै आएकोले यसले लामो कालखण्ड पार गरेको छ । साथै नेपालमा जातीय विविधता भएकाले नेपालमै बोलिने अन्य भाषाहरूबाट पनि विभिन्न शब्दहरू नेपाली भाषाले सापटी लिएको छ । त्यस्तै विभिन्न क्षेत्रमा विभिन्न प्रयोजनका लागि विदेशी भाषाका शब्दहरू पनि नेपाली भाषामा आएका छन् । ती सबै शब्दहरूलाई आगन्तुक शब्द भनिन्छ ।

आगन्तुक शब्दसँग परिचित गराउनु पनि पाठ्यक्रमले आफ्नो उद्देश्य बनाएको हुन्छ । त्यसका लागि विभिन्न विधाहरूमा यस प्रकारका शब्दहरू राखिएका हुन्छन् । विभिन्न विधाहरूमध्ये महत्त्वपूर्ण विधा कथा र जीवनीमा पनि यस प्रकारका शब्दहरू रहेका हुन्छन् । जुन शब्दहरूको स्रोत पत्ता लगाउन सकेमा मात्र विद्यार्थीहरूले त्यसको गहन अर्थ बुझी राम्रोसँग प्रयोग गर्न सक्छन् । त्यसैले यस अनुसन्धानमार्फत निम्न औचित्य तथा महत्त्व पूरा गरिएको छ ।

विद्यार्थीहरूलाई आगन्तुक शब्दको भाषास्रोत पहिल्याउँदै त्यसको प्रयोग गर्नु साथै विद्यार्थीहरूको स्तरानुरूप त्यसको सान्दर्भिकताको मापन गर्नु तथा पदवर्गका आधारमा आगन्तुक शब्दहरू छुट्याउनु र आगन्तुक शब्दहरूको सरलता र जटिलता पहिल्याउनु रहेका छन् । प्रस्तुत शोध अध्ययनले शिक्षकलाई पठन पाठन गर्नका लागि सहयोग पुऱ्याउने हुनाले यसको औचित्य महत्त्वपूर्ण रहेको छ ।

अध्ययनको सीमाङ्कन

प्रस्तुत शोध प्रस्तावलाई विभिन्न सीमाभित्र रहेर अध्ययन गरिएको छ । यसलाई कक्षा नौको अनिवार्य नेपालीको कथा विधा, जीवनी विधा, कोशीय शब्दहरू, शब्दवर्ग आदि अध्ययनको सीमा मानिएको छ । ती सीमाहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ :

- प्रस्तुत अध्ययन कक्षा नौको अनिवार्य नेपाली विषयको कथा र जीवनी विधामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दमा सीमित रहेको छ ।

- प्रस्तुत अध्ययन उक्त पाठ्यपुस्तकका कथा र जीवनीहरूमा रहेको कोशीय शब्द (नाम, सर्वनाम, विशेषण र विस्मयादिबोधक) मा सीमित रहेको छ ।
- प्रस्तुत अध्ययन शब्दहरूको स्रोत र शब्दवर्गको वर्गीकरण नेपाली बृहत् शब्दकोशको आधारमा गरिएको छ ।
- आगन्तुक शब्दहरूलाई देशज तथा विदेशज आधारमा मात्र वर्गीकरण गरिएको छ ।
- शब्दहरूको वर्णानुक्रम र वर्गीकरण नेपाली बृहद् शब्दकोशको प्रविष्टिको आधारमा गरिएको छ ।
- प्रस्तुत अध्ययनमा कुनै पनि अभ्यासका खण्डलाई समावेश गरिएको छैन ।
- प्रस्तुत अध्ययन आगन्तुक शब्दहरूमा पनि नदोहोरिएकालाई मात्र लिइएको छ ।

अध्ययनको रूपरेखा

प्रस्तुत शोधपत्रलाई पाँच अध्यायमा विभाजन गरिएको छ । यसको विवरण निम्नानुसार रहेको छ :

अध्याय एक : परिचय

अध्याय दुई : पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक रूपरेखा

अध्याय तीन : अनुसन्धान विधि

अध्याय चार : तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण

अध्याय पाँच : सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

अध्याय दुई
पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा
पूर्वकार्यको समीक्षा

शोध प्रस्ताव जुन उद्देश्यले जुन विषयमा राखिएको छ, त्यसैसँग सम्बन्धित विषयमा त्यसभन्दा अघि भएका अध्ययन, अनुसन्धान, लेख रचना, टिपोट, अप्रकाशित शोधपत्र आदि प्राप्त भएसम्मका सामग्री अध्ययन गरी ती सबै कार्यको कार्य कारण शृङ्खलायुक्त टिप्पणीमूलक समीक्षा नै पूर्वकार्यको समीक्षा हो । पूर्वकार्यको समीक्षाले शोधार्थीलाई स्पष्ट रूपमा मार्गनिर्देश गर्दछ, साथै शोधार्थीलाई सैद्धान्तिक पृष्ठभूमिको जानकारी हुने, के कस्ता समस्या छन् । त्यसको अवगत हुने, पुनारावृत्तिको सम्भावना हट्ने साथै सम्बन्धित विषयमा गहन अध्ययन गरी अनुसन्धान कार्यलाई अघि बढाउन सहयोग पुग्दछ ।

भाषा पाठ्यपुस्तक अन्तर्गत माध्यमिक शिक्षा परिषद्को कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा राखिएका कथा र जीवनी विधामा रहेका आगन्तुक शब्दहरूको शोध अनुसन्धान कार्य सम्पन्न गर्न यस अघि भाषाका क्षेत्रमा भएका विभिन्न प्रकारका खोज अनुसन्धानको गहन अध्ययन गरियो । विभिन्न अनुसन्धानकर्ताहरूले प्राप्त गरेका उपलब्धिहरूलाई मनन गर्ने कार्य गरियो । ती विद्वान्हरूले गरेका शोध अनुसन्धानको संक्षिप्त चर्चा गर्नु यहाँ सान्दर्भिक देखिन्छ ।

आचार्य (२०५४) ले *कक्षा पाँच पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमताको अध्ययन* शीर्षकमा अध्ययन गरिएको छ । जसअनुसार बहुसङ्ख्यक विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डार क्षमता मध्यमानभन्दा माथि रहेको देखाइएका छ । क्षेत्रको दृष्टिले उपत्यकामा विद्यार्थीहरूको क्षमता मध्यमानभन्दा तल रहेको, पहाड र तराईका विद्यार्थीहरूको क्षमता मध्यमानभन्दा माथि रहेको स्थानीयताका दृष्टिले गाउँ, सहर दुवै क्षेत्रका विद्यार्थीहरूको क्षमता बहुसङ्ख्यक रूपमा सन्तोषप्रद देखिएको, दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्नेको भने मध्यमानभन्दा कम भएको तर पहिलो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्नेको क्षमता बढी रहेका, उमेर समूहका दृष्टिले ११-१४ वर्षका

विद्यार्थीहरूको क्षमता मध्यमानभन्दा माथि नै देखाइएको छ । पहिचानात्मक शब्दमा पनि क्षमता राम्रो छ भने उत्पादनात्मक शब्दमा भने धेरै जसोको क्षमता मध्यमानभन्दा तल रहेको देखाइएको छ ।

गिरी (२०५४) द्वारा गरिएको स्तर अमनुरूपताका दृष्टिको मेरो नेपाली किताब कक्षा ४ मा शब्द भण्डारको विश्लेषण शीर्षकको अनुसन्धान गरिएको छ । जसमा पाठ्य पुस्तकमा प्रयुक्त शब्द (शिक्षणीय दृष्टिले)लाई समानुपातिक रूपमा शब्दवर्गलाई स्थान नदिइएको, तत्सम शब्दको बढी प्रयोग भएको, पाठ लामालामा भएकाले व्यवहारिक नभएको, कठिन शब्दहरूको बाहुल्य रहेको, पहिचानात्मक शब्द स्तरभन्दा माथि भएको, शब्दवर्गमा नाम शब्द सन्तोषजनक रहेको, सर्वनाम र विशेषण शब्द मध्यमानभन्दा (५० प्रतिशत) बढी रहेपनि सन्तोषजनक नै भएको, अव्यय शब्द ६० प्रतिशत रहेकोले त्यसलाई सन्तोषजनक नै मानिएको क्रियापद भने सन्तोषप्रद नभएको, स्रोतका आधारमा तत्सम र तद्भवको प्रयोग राम्रै मान्न सकिने पनि आगन्तुक शब्दको प्रयोग स्तरभन्दा माथि भएको देखाइएको छ ।

अधिकारी (२०६०) द्वारा कक्षा आठ पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमताको अध्ययन शीर्षकमा अनुसन्धान गरेको पाइयो । उक्त शोध कक्षा आठ पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमता पहिचान गर्नु, स्थानीयता, लिङ्ग, उमेर र भाषिक पृष्ठभूमि जस्ता आधारमा कक्षा आठ पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन गर्नु जस्ता उद्देश्यहरू राखी तयार भएको छ । मूलतः परिमाणात्मक विधिमा आधारित रही कास्की र काठमाडौँका १० ओटा विद्यालयलाई आधार बनाई अनुसन्धान अगाडि बढाइएको छ । समग्रमा विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमतामा विद्यार्थीहरूको उपलब्धि हेर्दा औसतभन्दा तल र माथि लगभग बराबर भएको, ग्रामीण क्षेत्रका विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमता कमजोर रहेको जस्ता निष्कर्ष निकालिएको छ ।

थापा (२०६१) द्वारा कक्षा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट तत्सम शब्दहरूको अध्ययन शीर्षकमा शोध कार्य गरेको पाइन्छ । सो शोधमा कक्षा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकका तत्सम शब्द पहिल्याउँदा जम्मा १५९११ शब्दमध्ये १३०७ वटा तत्सम शब्दहरू रहेको देखाइएको छ । ती तत्सम शब्दहरूलाई पदवर्गका स्थितिमा, सर्गको स्थिति, निर्माण तथा बनोट प्रक्रियासमेत खुलाएर अध्ययन गरिएको छ । तत्सम शब्दहरूको तुलनामा तद्भव र आगन्तुक शब्दहरूको उपस्थिति बढी भएको, स्तर वा तहअनुसारको शब्दभण्डारको छनोट नगरिएको, कुनै पाठमा सरलता कुनै पाठमा अत्यधिक कठिन शब्दहरू राखिएको जस्तो निष्कर्ष निकाल्दै यिनै पक्षलाई ध्यान दिएर पुस्तक निर्माण गर्नुपर्ने सुझावहरू दिइएको पाइन्छ ।

बस्नेत (२०७२) द्वारा कक्षा ११ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकको कथा विधामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दको अध्ययन शीर्षकमा शोध पत्र तयार पाइन्छ । सो शोधमा कक्षा ११ को नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकका आगन्तुक शब्द पहिल्याएको पाइयो । ती शब्दलाई देशज तथा विदेशजका आधारमा अध्ययन गरिएको देखिन्छ । देशज आगन्तुक शब्दको तुलनामा विदेशज आगन्तुक शब्द कम पाइयो । स्तर वा तहअनुसारको शब्दभण्डारको छनोट नगरिएको, कुनै पाठमा सरलता र कुनै पाठमा अत्यधिक कठिन शब्दहरू राखिएको जस्तो निष्कर्ष निकाल्दै यिनै पक्षलाई ध्यान दिएर पुस्तक निर्माण गर्नुपर्ने सुझावहरू दिइएको पाइन्छ ।

अध्ययनमा पूर्वकार्यको उपयोगिता

कुनै पनि शोध अनुसन्धान गर्नुभन्दा अगाडि सम्बन्धित विषयमा पहिले आएका अनुसन्धानहरूको सिंहावलोकन गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

यस्ता कार्य गर्नाले अनुसन्धान कर्तालाई मार्गनिर्देशन गर्नुका साथै विषय क्षेत्र निर्धारण गर्न, सैद्धान्तिक पृष्ठभूमि प्रदान गर्न, प्राक्कल्पना निर्धारण गर्न, पुनारावृत्तिका सम्भावना कम गर्न, सम्भावित त्रुटिहरूबाट जोगिन, समस्याको औचित्य स्थापित गर्न, विश्लेषणको आधार खोज्न, शोधका आवश्यकता बोध गराउन सहयोग

पुन्याउँछ । यिनै कारणहरूले गर्दा अध्ययनमा पूर्वकार्यको उपयोग महत्त्वपूर्ण ठानिएको छ ।

सैद्धान्तिक अवधारणा

सैद्धान्तिक पर्याधार

भाषा मानवीय उच्चारण अवयवबाट उच्चरित विचार विनिमयको माध्यम हो । यो अर्थयुक्त र सम्प्रेषणीय छ । भाषा मानवीय भावना विनिमयका निम्ति प्रयोगमा ल्याइने जीवन्त र प्रभावकारी वस्तु पनि हो । भाषा समाजमा नै सञ्चालित हुने गर्दछ, एक वा एकभन्दा बढी अक्षरहरूको सार्थक ध्वनि वा अक्षर समूहलाई शब्द भनिन्छ । शब्दहरूको विस्तृत भण्डारलाई शब्दभण्डार भनिन्छ (खनिया, २०६६:२) ।

शब्दको वर्गीकरण

शब्दको वर्गीकरण निम्नानुसारका आधारमा गरिएको छ । शब्द वर्गीकरण गर्ने आधारहरू निम्नलिखित पाँच प्रकारका रहेका छन् :

क) स्रोतका आधारमा

ख) व्युत्पत्तिका आधारमा

ग) रचनाका आधारमा

घ) कार्यका आधारमा

ङ) अर्थका आधारमा

उपयुक्त आधारहरूमध्ये स्रोत र कार्य (पदवर्गको आधारमा वर्गीकरण) गरी देखाइएको छ ।

१. स्रोतका आधारमा वर्गीकरण

स्रोतका आधारमा शब्दको वर्गीकरण गर्दा भाषाका शब्दहरूलाई मौलिक र आगन्तुक गरी दुई वर्गमा राखिन्छ ।

मौलिक शब्द

कुनै पनि भाषाको आफ्नै स्रोतका शब्दलाई मौलिक शब्द भनिन्छ । नेपालीमा यी मौलिक शब्दहरूलाई तत्सम् र तद्भव गरी दुई वर्गमा राखिएको छ । नेपाली भाषाको स्रोत संस्कृत हो ।

क) तत्सम शब्द

नेपाली भाषामा संस्कृत भाषाबाट जस्ताको तस्तै आएका शब्दलाई तत्सम् शब्द भनिन्छ, जस्तै:- अचेत, कल्पलता आदि ।

ख) तद्भव शब्द

संस्कृत भाषाबाट नेपाली भाषामा आउँदा आफ्नो स्वरूपमा परिवर्तन भएर आएका शब्दलाई तद्भव शब्द भनिन्छ, जस्तै:- भाग्य, धन्यवाद आदि ।

आगन्तुक शब्द

संस्कृत भाषा बाहेक अन्य भाषाबाट नेपालीमा आएका शब्दलाई आगन्तुक शब्द भनिन्छ । आगन्तुक शब्दलाई पनि निम्न किसिमले वर्गीकरण गरिएको छ ।

अ) देशज

देशभित्रकै विभिन्न भाषाबाट आएका तथा भाषिकाहरूबाट आएका नेपाली शब्द देशज आगन्तुक छन्, जस्तै:- आकर्षक, प्रदुषण, यातायात, श्रमशील, बुढिया, कल्पलता, पति, अकस्मात्, भुइँ, रुख, अचेत, आँसु, मृत्यु, विद्यालय, दुब्लो, रुघा, औषधोपचार, असाध्यै, ऋण, भाग्य, धन्यवाद आदि ।

आ) विदेशज

नेपालमा बोल्ने भाषा बाहेक विदेशी भाषाबाट आएका शब्दहरूलाई विदेशज आगन्तुक भनिन्छ, जस्तै:- कलेज, टेलिफोन, हिटर, ल्यापटप, आइप्याड, क्याम्पस, अस्पताल आदि (पौडेल र अन्य, २०६६:४४) ।

२. कार्यका (शब्दवर्ग) आधारमा

वाक्यमा प्रयोग भएका जुनसुकै शब्दले खास किसिमको कार्य गरेका हुन्छन् । कार्य भनेको व्याकरणात्मक कार्य हो ।

वाक्यमा प्रयुक्त हुँदा रूप परिवर्तन हुने र नहुने आधारमा शब्द दुई प्रकारका हुन्छन्, जस्तै: विकारी र अविकारी ।

क) विकारी (परिवर्तनशील)

रूप चल्ने तथा विकार देखिने वा रूप परिवर्तन हुनेलाई विकारी भनिन्छ ।

अर्थात् लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, आदर आदिका आधारमा रूप परिवर्तन हुने शब्दलाई विकारी भनिन्छ । जस्तै: नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया

ख) अविकारी (अपरिवर्तनशील)

लिङ्ग, वचन, काल, पक्ष, पुरुष, आदर आदिका आधारमा रूप परिवर्तन नहुने शब्दलाई अविकारी भनिन्छ । जस्तै:

क्रियाविशेषण, नामयोगी, विस्मयादिबोधक, संयोजक, निपात

क) विकारी

रूप चल्ने तथा विकार देखिने वा रूप परिवर्तन हुने शब्दलाई विकारी शब्द भनिन्छ (अधिकारी, २०४९:१४) । बदलिने स्वभावको परिवर्तन हुने विकारी (पोखरेल, २०६०:१४५) । माथिको परिभाषालाई हेर्दा रूप चल्ने तथा विकार देखिने वा रूप

परिवर्तन हुने शब्दलाई विकारी भनिन्छ । अर्थात् लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष,, आदर आदिका आधारमा रूप परिवर्तन हुने शब्दलाई विकारी भनिन्छ ।

विकारी शब्दलाई चार भागमा वर्गीकरण गरिन्छ ।

अ) नाम

नाम भनेको व्यक्ति, वस्तु (प्राणी, पदार्थ, ठाउँ, गुण, धर्म) लाई बुझाउने शब्द हो । नामलाई संज्ञा पनि भनिन्छ, जस्तै: मास्टर, शिष्य आदि ।

आ) सर्वनाम

नाम वा नामपदको पुनरुक्ति रोकन सट्टामा आउने शब्दलाई सर्वनाम भनिन्छ । सर्वनामले नामको जस्तो प्रत्यक्ष रूपमा खास व्यक्ति, वस्तु वा धारणालाई जनाउँदैन । यसले सन्दर्भ मात्र जनाउने गर्दछ । सर्वनामको शाब्दिक अर्थ सबै नाम हुन सक्ने भन्ने बुझिन्छ, जस्तै:- म, हामी, तिमी, त्यो, ऊ, के, कुन आदि ।

इ) विशेषण

नामिक पदको वर्णन गर्ने वा नामको अर्थ स्पष्ट गर्ने, सीमित वा विशिष्ट बनाउने शब्दलाई विशेषण भनिन्छ । विशेषण कुन, कस्तो, कत्रो, कति आदि प्रश्नको जवाफमा आउने शब्द नै विशेषण हो, जस्तै: सेतो, कालो, मोटो, पहिलो, अलिकति, सम्पूर्ण आदि ।

ई) क्रिया

घटना, प्रक्रिया, गतिविधि जस्ता कार्यव्यापार जनाउने शब्दलाई क्रिया भनिन्छ, वाक्यमा आउने अन्य शब्दहरूलाई सङ्गठित गर्नमा क्रियाको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी हुन्छ, जस्तै:- गर्छ, थिए, थियो आदि ।

ख) अविकारी

रूप नचल्ने (शब्दका रूपको परिवर्तन नहुने, विकार नदेखिने) लाई अविकारी पद भनिन्छ । अविकारी यस प्रकारका छन् ।

अ) क्रियायोगी

क्रियाको विशेषता तथा परिवेश जनाउने शब्दलाई क्रियायोगी भनिन्छ । यसबाट रीति, आवृत्ति आदि विशेषता र काल, स्थान, हेतु, परिणाम, प्रयोजन, सर्त, स्थिति आदि परिवेश बुझाउने हुन्छ, जस्तै:- आज, वरिपरि आदि ।

आ) नामयोगी

विभिन्न किसिमको अर्थगत सम्बन्ध जनाउने नाम वा नामको स्थानीय शब्दसँग आबद्ध भएर आउने शब्दलाई नामयोगी भनिन्छ, जस्तै: आकाशतिर, इच्छाअनुसार आदि ।

इ) संयोजक

शब्द, पदावली, वाक्यांश र वाक्यहरूलाई जोड्ने अव्यय शब्दलाई संयोजक भनिन्छ, जस्तै: र, किनकि, तर आदि ।

ई) निपात

वाक्यमा प्रयोग भएका शब्दको अर्थलाई वा सिङ्गै वाक्यको अर्थलाई जोड दिने वा प्रस्ट्याउने अव्यय शब्दलाई निपात भनिन्छ, जस्तै:-नै, त, पो आदि ।

उ) विस्मयादिबोधक

केही शब्दहरू प्रायः वाक्यका आगाडि पृथक रूपमा आई त्यसमा व्यक्त अवधारणामाथि विभिन्न मनोभाव जनाउने गर्दछन् । यस्ता शब्दलाई विस्मयादिबोधक शब्द भनिन्छ, जस्तै:- हे दैव !, धन्य ईश्वर आदि (पौडेल, २०७०, १८३) ।

निष्कर्ष

भाषा सिकाउनु भनेको भाषाका चारवटै सीपको अभ्यास गराउनु हो । भाषिक सीप विकासका लागि शब्दभण्डारको ज्ञानको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । यसका लागि भाषा पाठ्यपुस्तकमा शब्दभण्डारको प्रयोगमा विशेष ध्यान पुऱ्याउनु पर्दछ । शब्दको ज्ञान दिँदा परिचित शब्दका साथै नयाँ शब्दहरूलाई समेत पाठमा समावेश गर्नु उपयुक्त ठहर्छ ।

यस परिच्छेदमा शब्दभण्डारको परिचय, शब्दको वर्गीकरण, रचनाका आधारमा शब्दको विश्लेषण गर्ने सामान्य रूपमा परिचय दिने जमर्को गरिएको छ ।

शब्दको वर्गीकरणमा स्रोतका आधारमा मौलिक र आगन्तुक, पदवर्गका आधारमा नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियापद तथा अव्यय शब्दहरूको परिचय दिइएको छ । व्युत्पत्ति र अर्थका आधारमा शब्द विश्लेषणको परिचय गराइएको छैन किनकि शोधकार्यमा यी कुराहरू यसका क्षेत्र र सीमा अन्तर्गत पर्दैनन् ।

अध्याय तीन

अनुसन्धान विधि

अनुसन्धानात्मक ढाँचा

यस अनुसन्धानलाई व्यवस्थित, वैज्ञानिक, शुद्ध तथा यथार्थपरक बनाउन खास खास विधि वा पद्धतिलाई अवलम्बन गरिएको छ । राखिएका अनुसन्धानका उद्देश्यहरू प्राप्त गर्नका लागि सामग्रीको सङ्कलन, सामग्रीको सत्यापन, सामग्रीको वर्गीकरण, सामग्रीको व्याख्या र विश्लेषण गर्न अनुसन्धानका ढाँचाहरू ऐतिहासिक, वर्णनात्मक, क्षेत्रीय अध्ययन, पुस्तकालयीय तथा परिमाणात्मक र गुणात्मक ढाँचा पर्दछन् । प्रस्तुत अध्ययनमा परिमाणात्मक ढाँचाको प्रयोग गरी शोधको अध्ययन तथा विश्लेषण गरिएको छ ।

तथ्याङ्क सङ्कलन र विश्लेषणात्मक विधि

पूर्ण रूपबाट पुस्तकालयमा आधारित भएर गरिने अनुसन्धान पुस्तकालयीय अनुसन्धान हो । पुस्तक, विभिन्न लेख, रचना, पत्रपत्रिका, अभिलेख, ऐतिहासिक अभिलेख आदिको सदुपयोग गर्ने र त्यही माथि निर्भर रहेर गरिएको अनुसन्धान पुस्तकालयीय अनुसन्धान हो । पुस्तकालयबाट प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा नयाँ चिन्तन र फरक व्याख्या गर्न सकिन्छ भन्ने स्थापित सिद्धान्तका आधारमा साहित्यिक कृतिहरूको वस्तुतथ्यको सत्यापन गर्न सकिन्छ । त्यस्तो अनुसन्धान कला, भाषा, साहित्य, संस्कृति जस्ता विषय क्षेत्रमा बढी उपयोगी मानिन्छ । अतः यहाँ सम्पन्न गर्न लागिएको अनुसन्धान कार्य भाषासँग सम्बन्धित भएकोले पुस्तकालयीय विधिलाई नै आधार बनाइ यो अनुसन्धान कार्य सम्पन्न गरिएको छ ।

तथ्याङ्क सङ्कलनका स्रोत

तथ्याङ्क सङ्कलनका प्राथमिक र द्वितीय स्रोतहरू रहेको छन् :

प्राथमिक स्रोत

यस अन्तर्गत सामग्री सङ्कलन गर्न कक्षा नौ नेपाली पाठ्यपुस्तक (२०७३) को कथा र जीवनी विधामा रही यो शोध तयार पारिएको छ ।

द्वितीय स्रोत

यस अध्ययनका क्रममा प्राथमिक स्रोतका सामग्रीहरूबाट अपुग भएकाले द्वितीय स्रोतका सामग्रीहरू पनि प्रयोग गरिएको छ । यसमा बृहत् नेपाली शब्दकोश नेपाल राष्ट्रिय प्रज्ञा प्रतिष्ठान, बृहत् नेपाली शब्दकोश (नरेन्द्र चापागाईं), प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश, जानकारीमूलक पाठ्यपुस्तकहरू, यसभन्दा अघिल्ला वर्षहरूमा भएका अध्ययन अनुसन्धानहरू, प्रकाशित र अप्रकाशित शोध प्रतिवेदनहरू, पत्रपत्रिका, सन्दर्भपुस्तक विभिन्न वेवसाइडहरूको अध्ययन अनुसन्धान गरी निष्कर्ष निकालिएको छ ।

तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनहरू

यस अध्ययनका लागि आवश्यक तथ्याङ्क जुटाउनका लागि प्रयोग गरिने सङ्कलनका साधनका रूपमा शब्दपत्ती, शब्दसूची, शब्द सङ्कलन तथा वर्गीकरण तालिकाको प्रयोग गरिएको छ । साथै आवश्यकता हेरी छलफल तथा विषय विशेषज्ञहरूको सल्लाहलाई लिइएको छ ।

तथ्याङ्क सङ्कलन विधि

सामान्यतया शब्दभण्डार सम्बन्धी अध्ययनमा पुस्तकालयीय विधिकै प्रयोग गरिने छ । यहाँ कक्षा नौको नेपालीको चारवटा कथा र दुईवटा जीवनी विधामा प्रयुक्त शब्दभण्डार अन्तर्गत आगन्तुक शब्दहरूको अध्ययन गर्नुपर्ने भएकाले सर्वप्रथम कक्षा नौको नेपालीमा समावेश भएका चारवटा कथा र दुईवटा जीवनी विधामा रहेका शब्दहरू लिई भाषास्रोतका आधारमा छुट्याई ती शब्दहरूमध्ये आगन्तुक शब्दहरूको देशज र विदेशज स्रोतका आधारमा वर्गीकरण गरिएको छ । ती शब्दहरूमा पनि देशज आगन्तुक शब्दमा कुन-कुन भाषाबाट आएका र विदेशज आगन्तुक शब्द कुन-कुन भाषाबाट लिइएको हो भनी छुट्याइएको छ । शब्दहरू गणना गर्दा दोहोरिएका शब्दहरूलाई समावेश गरिएको छैन । विभक्ति, बहुवचन, प्रत्यय लागेका शब्दहरूलाई अलग-अलग गणना गरिएको छैन ।

तथ्याङ्क विश्लेषण विधि

प्रस्तुत शोधात्मक विषयवस्तु वा सामग्रीहरूको सङ्कलन गरी तयार गरिसकेपछि, तिनीहरूलाई पुस्तकालयीय विधि अन्तर्गत तालिकीकरण विधि, वर्णनात्मक विधि र विश्लेषणात्मक विधि अपनाउँदै प्रस्तुतिकरण गरिएको छ । कक्षा नौको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकका कथा र जीवनी विधाबाट छुट्याइएका शब्दहरूको गणना गरिएको छ । आगन्तुक शब्दहरूलाई देशज र विदेशज स्रोतका आधारमा विश्लेषण गरिएको छ । उक्त आगन्तुक शब्दहरूलाई कुन-कुन भाषाबाट आएका हुन् विश्लेषण गरिएको छ । पदवर्गमा नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रियायोगी, नामयोगी, विश्मयादिबोधक शब्दको मात्र गणना गरिएको छ, भने विभक्ति, बहुवचन र प्रत्यय लागेका शब्दहरूलाई छुट्याउने कार्य गरिएको छैन । सबैलाई सङ्गोलमै राखेर विश्लेषण कार्य अघि बढाइएको छ ।

अनुसन्धान प्रक्रिया

तथ्याङ्क विश्लेषण अध्ययन अनुसन्धानको महत्त्वपूर्ण पक्ष हो । विभिन्न स्रोतहरूबाट प्राप्त जानकारीलाई व्याख्या विश्लेषण गरी अन्तिम निष्कर्षमा पुग्न सकिन्छ । यस अनुसन्धानलाई निश्चित उद्देश्य प्राप्त र निष्कर्षमा पुग्याउन मुख्यतः पुस्तकालयीय अध्ययन विधिको प्रयोग गरी सामग्रीहरू सङ्कलन गरिएको छ । सङ्कलित सामग्रीहरूको अध्ययन विश्लेषणका क्रममा सैद्धान्तिक आधार तयार पार्न विभिन्न पाठ्यपुस्तकहरू, शीर्षकसँग सम्बन्धित शोधपत्रहरू, भाषा शिक्षण सम्बन्धी पुस्तकहरू, लेखरचना, टिपोट, प्रतिवेदनहरू साथै प्रकाशित र अप्रकाशित शोधपत्रबाट सामग्रीहरू सङ्कलन गरिएको छ । सामग्री सङ्कलन गरिसकेपछि, पुस्तकालयीय विधिलाई आधार बनाएर विश्लेषण गरिएको छ । आवश्यकताअनुसार तालिकीकरण समेत गरिएको छ । प्रस्तुत शोधपत्र निर्माण गर्दा कक्षा नौको नेपालीमा समावेश गरिएका कथा र जीवनी विधामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको अध्ययन, विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्याय चार

व्याख्या र विश्लेषण

आगन्तुक शब्दको व्याख्या र विश्लेषण

प्रस्तुत शोधपत्र माध्यमिक शिक्षा कक्षा नौको नेपालीमा समावेश भएका चारवटा कथा विधा अन्तर्गत मुकुन्दराज पथिकको 'अनारको बोट', प्रकाशनबाटै 'निद्रा', आत्मराज शर्मा पुडासैनीको 'डाक्टर अङ्कल' र राजेन्द्र विमलको 'बन्दनबाट मुक्ति' कथाहरू छन् । त्यसैगरी जीवनी अन्तर्गत 'सङ्गीतज्ञ रामशरण दर्नाल' र 'आइ सान सुकी' रहेका छन् ।

यी कथा र जीवनीहरू रचना गर्दा लेखकहरूले विभिन्न शब्दहरू जस्तै: तत्सम, तद्भव तथा आगन्तुक शब्दहरू प्रयोग गरेका छन् । विविध शब्दहरूमध्ये लेखकहरूले आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोग के कसरी गरेका छन् भनी पहिल्याउने कार्य यस अनुसन्धानमा गरिएको छ ।

यसरी अनुसन्धान गर्दा आगन्तुक शब्दलाई भाषास्रोतका आधारमा र शब्दवर्गका आधारमा छुट्याएर तिनीहरूको सूक्ष्म अध्ययन तथा विश्लेषण गर्ने जमर्को यस अनुसन्धानमा गरिएको छ । यसलाई निम्नअनुसार चर्चा गर्न सकिन्छ ।

'अनारको बोट' कथा

प्रस्तुत पाठ्यपुस्तकमा समावेश भएका कथाहरूमध्ये 'अनारको बोट' कथामा भएका आगन्तुक शब्दहरूलाई भाषास्रोत र शब्दवर्गगत आधारमा विश्लेषण गरिएको छ ।

यसलाई देशज तथा विदेशज आगन्तुक शब्दमा छुट्याइएको छ । त्यसैगरी शब्दवर्गका आधारमा नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियाविशेषण, नामयोगी, विस्मयादिबोधक जस्ता शब्दवर्गमा वर्गीकरण गरिएको छ । जसअनुसार १५ आगन्तुक शब्द रहेको देखिन्छ ।

जस्तै :

सहर	सरकार	टेलिफोन
सफा	बेहोस	ज्याला
खबर	खाना	आखिर
बदला	आपसी	दङ्ग
बेस	लास	बगैँचा

स्रोत: नेपाली कक्षा ९, २०७३

माथि देखाइए अनुसार आगन्तुक शब्दहरूमा सहर, सफा, बेहोस जस्ता शब्दहरू देखाइएको छ । त्यसैगरी खबर, खाना, आखिर, बदला, आपसी, दङ्ग जस्ता शब्दहरूको प्रयोग गरिएको छ ।

त्यसमा देशज तथा विदेशज आगन्तुक शब्दहरू छन् । बेस, लास, बगैँचा, सरकार, टेलिफोन, ज्याला जस्ता शब्दहरू पनि यस कथामा समावेश भएका छन् ।

भाषास्रोतका आधारमा शब्दको वर्गीकरण

भाषास्रोतका आधारमा देशज र विदेशज आगन्तुक शब्दको वर्गीकरण निम्नअनुसार तालिकामा देखाएको छ :

तालिका नं. ४.१ : देशज र विदेशज आगन्तुक शब्द

देशज			विदेशज			
क्र.सं	भाषास्रोत	शब्द सङ्ख्या	क्र.सं.	भाषास्रोत	शब्द	शब्द सङ्ख्या
१.	नेवारी	ज्याला १	१.	हिन्दी	आपसी	१
			२.	अङ्ग्रेजी	टेलिफोन	१
			३.	फारसी	सहर, बेहोस, आखिर, दङ्ग, बेस, बगैँचा, सरकार, लास, खाना	९
			४.	अरबी	सफा, खबर, बदला	३

स्रोत: नेपाली कक्षा ९, २०७३

भाषास्रोतका आधारमा 'अनारको बोट' कथामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको विश्लेषण गर्दा जम्मा १५ आगन्तुक शब्द पाइन्छ । ती शब्दमध्ये देशज शब्दमा नेवारी १ वटा मात्र पाइयो ।

भाषास्रोतका आधारमा 'अनारको बोट' कथामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको विश्लेषण गर्दा जम्मा १५ आगन्तुक शब्द पाइन्छ । ती शब्दहरूमा विदेशज आगन्तुक शब्द १४ वटा रहेका छन् । यी शब्दहरूमा १ वटा हिन्दी, १ वटा अङ्ग्रेजी, ९ वटा फारसी र ३ वटा अरबी भाषाबाट आएका छन् ।

शब्दवर्गका आधारमा आगन्तुक शब्दको वर्गीकरण

शब्दवर्गका आधारमा आगन्तुक शब्दको वर्गीकरण निम्नअनुसार तलको तालिकामा देखाइएको छ :

तालिका नं. ४.२ : शब्दवर्गका आधारका आगन्तुक शब्द

क्र.सं.	शब्दवर्ग	शब्दहरू	शब्द सङ्ख्या
१.	नाम	सहर, खबर, खाना, बदला, लास, बगैँचा, सरकार, टेलिफोन, ज्याला	९
२.	विशेषण	सफा, बेहोस, आखिर, आपसी, बेश	५
३.	विस्मयादिबोधक	दङ्ग	१

स्रोत: नेपाली कक्षा ९, २०७३

उक्त तालिकाको आधारमा 'अनारको बोट' कथामा रहेका आगन्तुक शब्दहरूको शब्दवर्गगत विश्लेषण गर्दा कथामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूमध्ये ९ वटा नाम शब्द प्रयोग भएको पाइयो ।

त्यसैगरी ५ वटा विशेषण शब्दको प्रयोग भएको पाइन्छ भने १ वटा विश्मयादिबोध शब्द पाइयो । यसरी कथामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूमा नाम शब्दकै वर्चस्व रहेको पाइन्छ ।

आंशिक रूपमा विशेषणको उपस्थिति देखिन्छ । थोरै मात्र विशेषण शब्दको प्रयोग भएको पाइयो । नाम शब्दको तुलनामा विश्मयादिबोधक शब्दको अत्यन्त कम मात्र प्रयोग भएको पाइयो ।

'निद्रा' कथा

'निद्रा' कथामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको भाषास्रोत तथा शब्दवर्गगत आधारमा विश्लेषण गर्ने जमर्को गरिएको छ । जसअनुसार उक्त कथामा जम्मा २३ आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोग गरिएको पाइन्छ,

जस्तै:

खलक	दरबार	बेचैनी
हजुर	कलकत्ता	डाक्टर
बर्खास्त	राजिनामा	हजुरिया
कमजोर	रोल	कलेज
पेस्तोल	खतरा	रक्सी
नगद	सिपाही	अमेरिका
बेइज्जत	मस्त	मालिक
मुख्तियार	जवाफ	

स्रोत: नेपाली कक्षा ९, २०७३

भाषास्रोतका आधारमा आगन्तुक शब्दको वर्गीकरण

प्रस्तुत शोधपत्रमा समावेश भएका कथाहरूमध्ये निम्न कथामा समावेश भएका आगन्तुक शब्दको वर्गीकरण भाषास्रोतका आधारमा गरिएको छ । यस कथामा देशज आगन्तुक शब्दको प्रयोग १ वटा पाइयो भने विदेशज शब्दको प्रशस्त मात्रामा प्रयोग भएको पाइयो । त्यसमा सबैभन्दा बढी फारसीबाट आएका शब्दको प्रयोग भएको पाइयो । त्यसैगरी हिन्दीबाट आएका शब्द अत्यन्त न्यून पाइयो । त्यसलाई निम्नअनुसार तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ४.३ : देशज र विदेशज आगन्तुक शब्द

देशज			विदेशज				
क्र.सं	भाषास्रोत	शब्दहरू	शब्द सङ्ख्या	क्र.सं.	भाषास्रोत	शब्दहरू	शब्द सङ्ख्या
५.	मगर	रक्सी	१	१.	अङ्ग्रेजी	रोल, डाक्टर, कलेज	३
				२.	हिन्दी	कलकत्ता	१
				३.	फारसी	दरबार, बेचैनी, राजिनामा, कमजोर, पेस्तोल, सिपाही, मस्त, बर्खास्त, जवाफ	९
				४.	अरबी	खलक, हजुर, हजुरिया, खतरा, नगद, अमेरिका, बेइजत, मुख्तियार, मालिक	९

स्रोत: नेपाली कक्षा ९, २०७३

उक्त तालिकाको आधारमा 'निद्रा' कथामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको भाषास्रोतका आधारमा विश्लेषण गर्दा जम्मा २३ वटा आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको पाइयो । उक्त शब्दहरूमध्ये देशज आगन्तुक शब्द १ वटा रहेको पाइयो । जसमा मगर १ आएको पाइयो । विदेशजमा जम्मा २२ वटा शब्दहरू पाइयो । यी मध्ये अङ्ग्रेजी ३, हिन्दी १ वटा रहेको पाइयो । त्यसैगरी अरबी ९ वटा रहेको पाइयो र फारसीबाट आएका ९ वटा शब्द पाइयो । प्रस्तुत कथामा सबैभन्दा बढी फारसीबाट आएको पाइयो ।

शब्दवर्गका आधारमा आगन्तुक शब्दको वर्गीकरण

शब्दवर्गका आधारमा शब्दलाई तीन भागमा वर्गीकरण गरिएको छ । जसलाई नाम, विशेषण र सर्वनामका रूपमा छुट्याइएको छ । यसमा सबैभन्दा बढी नाम शब्दको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

तालिका नं. ४.४ : शब्दवर्गका आधारमा आगन्तुक शब्द

क्र.सं.	शब्दवर्ग	शब्दहरू	शब्द सङ्ख्या
१.	नाम	खलक, दरबार, कलकत्ता, डाक्टर, राजिनामा, रोल, पेस्तोल, खतरा, रक्सी, नगद, सिपाही, अमेरिका, मुख्तियार, मालिक, कलेज, जवाफ	१६
२.	विशेषण	बेचैनी, हजुरिया, कमजोर, मस्त, वर्खास्त, बेइजत	६
३.	सर्वनाम	हजुर	१

स्रोत: नेपाली कक्षा ९, २०७३

उक्त तालिकाको आधारमा 'निद्रा' कथामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको भाषास्रोतका आधारमा शब्दवर्गको विश्लेषण गर्दा जम्मा २३ वटा आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको पाइयो । उक्त शब्दहरूमा नाम १६ वटा, ६ वटा विशेषण र सर्वनाम १ वटा रहेको पाइयो ।

'डाक्टर अङ्कल' कथा

प्रस्तुत शोधपत्रको भाषा पाठ्यपुस्तकमा प्रयोग भएका कथाहरूमध्ये डाक्टर अङ्कल पनि एक हो । 'डाक्टर अङ्कल' कथामा प्रयोग भएका आगन्तुक शब्दहरूलाई भाषास्रोत र शब्दवर्गका आधारमा वर्गीकरण गरी विश्लेषण गरिएको छ ।

यसमा देशज तथा विदेशज गरी दुई भागमा आगन्तुक शब्दलाई विश्लेषण गरिएको छ । त्यसैगरी शब्दवर्गका आधारमा नाम तथा विशेषण जस्ता शब्दवर्गमा राखिएको छ । यस कथामा जम्मा ७ वटा आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोग भएको पाइयो,

जस्तै:

सदरमुकाम	गरिब	ज्यामी
मजदुर	तस्विर	मामुली
इमानदार		

स्रोत: नेपाली कक्षा ९, २०७३

भाषास्रोतका आधारमा आगन्तुक शब्दको वर्गीकरण

'डाक्टर अङ्कल' कथामा १ वटा देश र ६ वटा विदेशज आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको छ । भाषास्रोतका आधारमा आगन्तुक शब्दको वर्गीकरण देशज र विदेशजलाई निम्न तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ४.५ : देशज र विदेशज आगन्तुक शब्द

देशज				विदेशज			
क्र.सं.	भाषास्रोत	शब्द	शब्द सङ्ख्या	क्र.सं.	भाषास्रोत	शब्द	शब्द सङ्ख्या
१.	नेवारी	ज्यामी	१	१.	अरबी	सदरमुकाम, गरिब, तस्विर, मामुली	४
				२.	फारसी	मजदुर, इमानदारी	२

स्रोत: नेपाली कक्षा ९, २०७३

उक्त तालिकामा भाषास्रोतका आधारमा 'डाक्टर अङ्कल' कथामा प्रयुक्त शब्दहरूको विश्लेषण गर्दा यस कथामा जम्मा ७ वटा आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोग भएको पाइन्छ। देशज शब्द नेवारी भाषाबाट १ वटा शब्द आएको देखिन्छ। त्यसैगरी विदेशज आगन्तुक शब्दहरूमा अरबीबाट ४, फारसीबाट २ आएको पाइयो।

शब्दवर्गको आधारमा आगन्तुक शब्दको वर्गीकरण

प्रस्तुत कथामा शब्दवर्गको आधारमा आगन्तुक शब्दको वर्गीकरण निम्न अनुसार तालिकामा देखाइएको छ।

तालिका नं. ४.६ : शब्दवर्गका आधारमा आगन्तुक शब्द

क्र.सं.	शब्दवर्ग	शब्दहरू	शब्द सङ्ख्या
१.	नाम	मजदुर, तस्विर, ज्यामी, सदरमुकाम	४
२.	विशेषण	गरिब, इमानदार, मामुली	३

स्रोत: नेपाली कक्षा ९, २०७३

उक्त तालिकाको आधारमा 'डाक्टर अङ्कल' कथामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको शब्दवर्गगत विश्लेषण गर्दा जम्मा ७ वटा आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोग भएको पाइन्छ। जसमा ४ वटा नाम शब्द प्रयोग भएको पाइन्छ भने ३ वटा विशेषण शब्दको प्रयोग भएको देखिन्छ। यस कथामा नाम शब्दकै बढी प्रयोग भएको र आंशिक रूपमा मात्र विशेषण शब्दको प्रयोग भएको पाइन्छ।

'बन्धनबाट मुक्ति' कथा

'बन्धनबाट मुक्ति' कथामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको भाषास्रोत तथा शब्दवर्गगत आधारमा विश्लेषण गरिएको छ। जसअनुसार उक्त कथामा जम्मा १२ आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोग गरिएको पाइन्छ,

जस्तै:

हाइस्कूल	मास्टर	इन्जिनियर
लाचार	चेक	माइसाव
कमजोरी	बयान	इज्जत
तकिया	जमात	बगर

स्रोत: नेपाली कक्षा ९, २०७३

भाषास्रोतका आधारमा आगन्तुक शब्दको वर्गीकरण

प्रस्तुत शोधपत्रमा भाषास्रोतका आधारमा आगन्तुक शब्दको वर्गीकरण गरिएको छ । त्यसलाई देशज तथा विदेशज आगन्तुक शब्दका रूपमा छुट्याइएको छ । त्यसलाई निम्नअनुसार तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ४.७ : देशज र विदेशज आगन्तुक शब्द

देशज				विदेशज			
क्र.सं.	भाषास्रोत	शब्दहरू	शब्द सङ्ख्या	क्र.सं.	भाषास्रोत	शब्दहरू	शब्द सङ्ख्या
				१.	अङ्ग्रेजी	हाइस्कूल, मास्टर	२
				२.	हिन्दी	माड्साव	१
				३.	फारसी	लाचार, कमजोर, तकिया	३
				४.	अरबी	इन्जिनियर, चेक, बयान, इज्जत, जमात	५
				५.	गुजराती	बगर	१

स्रोत: नेपाली कक्षा ९, २०७३

उक्त तालिकाको आधारमा 'बन्धनबाट मुक्ति' कथामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको भाषास्रोतका आधारमा विश्लेषण गर्दा जम्मा १२ वटा आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको पाइयो । उक्त शब्दहरूमा देशज आगन्तुक शब्द रहेका छैनन् ।

उक्त तालिकाको आधारमा 'बन्धनबाट मुक्ति' कथामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको भाषास्रोतका आधारमा विश्लेषण गर्दा जम्मा १२ वटा आगन्तुक शब्दको प्रयोग

भएको पाइयो । उक्त शब्दहरू विदेशज आगन्तुक शब्द रहेको पाइन्छ । यी मध्ये अङ्ग्रेजी २ वटा, हिन्दी १ वटा र फारसी ३ वटा, अरबीबाट ५ वटा र गुजरातीबाट १ गरी जम्मा १२ वटा विदेशजबाट आएको पाइयो ।

शब्दवर्गका आधारमा आगन्तुक शब्दको वर्गीकरण

प्रस्तुत शोधपत्रमा शब्दवर्गलाई तीन भागमा विभाजन गरिएको छ । यसमा नाम, विशेषण र क्रिया विशेषण जस्ता शब्दवर्गमा छुट्याइएको छ ।

तालिका नं. ४.८ : शब्दवर्गका आधारमा आगन्तुक शब्द

क्र.सं.	शब्दवर्ग	शब्दहरू	शब्द सङ्ख्या
१.	नाम	हाइस्कूल, मास्टर, इन्जिनियर, चेक, माइसाव, कमजोरी, बयान, इज्जत, तक्रिया, जमात, बगर	११
२.	विशेषण	लाचार	१

स्रोत: नेपाली कक्षा ९, २०७३

उक्त तालिकाको आधारमा 'बन्धनबाट मुक्ति' कथामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको शब्दवर्गका आधारमा विश्लेषण गर्दा जम्मा १२ वटा आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको पाइयो । उक्त शब्दहरूमा नाम ११ वटा, १ वटा विशेषण रहेको पाइयो ।

'सङ्गीतज्ञ रामशरण दर्नाल'को जीवनी

'सङ्गीतज्ञ रामशरण दर्नाल'को जीवनीमा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको भाषास्रोत तथा शब्दवर्गगत आधारमा विश्लेषण गर्ने जमर्को गरिएको छ । जसअनुसार उक्त जीवनीमा जम्मा १४ आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोग गरिएको पाइन्छ ।

जस्तै:

अकबरी	पार्किङ	लाहुरे
अम्बेडकर	फेलोसिप	म्युजिक
दर्जन	एकेडेमी	रकम
पेस्की	रेकर्डिङ	ट्रम्पेट
मेण्डोलिन	दार्जिलिङ	

स्रोत: नेपाली कक्षा ९, २०७३

भाषास्रोतका आधारमा आगन्तुक शब्दको वर्गीकरण

प्रस्तुत शोधपत्रमा भाषास्रोतका आधारमा आगन्तुक शब्दको वर्गीकरण गरिएको छ । त्यसलाई देशज तथा विदेशज आगन्तुक शब्दका रूपमा छुट्याइएको छ । त्यसलाई निम्नअनुसार तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ४.९ : देशज र विदेशज आगन्तुक शब्द

देशज				विदेशज			
क्र.सं.	भाषास्रोत	शब्दहरू	शब्द सङ्ख्या	क्र.सं.	भाषास्रोत	शब्दहरू	शब्द सङ्ख्या
				१.	अङ्ग्रेजी	पार्किङ, अम्बेडकर, फेलोसिप, म्युजिक, दर्जन, एकेडेमी, रेकर्डिङ, ट्रम्पेट, मेण्डोलिम	९
				२.	हिन्दी	लाहुरे	१
				३.	फारसी	अकबरी, पेस्की,	२
				४.	अरबी	रकम	१
				५.	भोटे	दार्जिलिङ	१

स्रोत: नेपाली कक्षा ९, २०७३

उक्त तालिकाको आधारमा 'सङ्गीतज्ञ रामशरण दर्नाल'को जीवनीमा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको भाषास्रोतका आधारमा विश्लेषण गर्दा जम्मा १४ वटा आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको पाइयो । उक्त शब्दहरूमा देशज आगन्तुक शब्द पाइएन ।

उक्त तालिकाको आधारमा 'सङ्गीतज्ञ रामशरण दर्नाल'को जीवनीमा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको भाषास्रोतका आधारमा विश्लेषण गर्दा जम्मा १४ वटा आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको पाइयो । यी मध्ये अङ्ग्रेजी ९ वटा, हिन्दी १ वटा, फारसी २ वटा, अरबी १ वटा र भोटेबाट १ गरी जम्मा १४ वटा विदेशजबाट आएको पाइयो ।

शब्दवर्गका आधारमा आगन्तुक शब्दको वर्गीकरण

'सङ्गीतज्ञ रामशरण दर्नाल'को जीवनीमा भएका आगन्तुक शब्दलाई शब्दवर्गका आधारमा निम्नअनुसार छुट्याइएको छ :

तालिका नं. ४.१० : शब्दवर्गका आधारमा आगन्तुक शब्द

क्र.सं.	शब्दवर्ग	शब्दहरू	शब्द सङ्ख्या
१.	नाम	अम्बेडकर, फेलोसिप, म्युजिक, दर्जन, एकेडेमी, रकम, ट्रम्पेट, मेण्डोलिम, दार्जिलिङ	९
२.	विशेषण	अकवरी, पार्किङ, पेस्की, रेकर्डिङ, लाहुरे	५

स्रोत: नेपाली कक्षा ९, २०७३

उक्त तालिकाको आधारमा 'सङ्गीतज्ञ रामशरण दर्नाल'को जीवनीमा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको शब्दवर्गका आधारमा विश्लेषण गर्दा जम्मा १४ वटा आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको पाइयो । उक्त शब्दहरूमा नाम ९ वटा, ५ वटा विशेषण रहेको पाइयो ।

‘आड सान सुकी’को जीवनी

‘आड सान सुकी’को जीवनीमा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको भाषास्रोत तथा शब्दवर्गगत आधारमा विश्लेषण गरिएको छ । जसअनुसार उक्त जीवनीमा जम्मा ३४ आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोग गरिएको पाइन्छ,

जस्तै:

याङ्गुन	मेथडिस्ट	स्कूल
ब्रिटिस	लेडी	अक्सफोर्ड
लण्डन	स्टिज	अलेक्जेन्डर
भुटान	नेसनल	डेमोक्रेसी
नजरबन्द	ट्रस्ट	रिहा
म्यानमार	किम एरिस	अस्ट्रेलिया
बोडियन	रिचार्डसन	लेट्स भिजिट
स्वेडागन	तिब्बत	जापान
सुकी	न्युयोर्क	बेलायत
बहाना	सेन्ट हग्	कन्भेन्ट जेसर
कन्भेन्ट मेरी	दा खिन	आड सान
नात्मुक		

स्रोत: नेपाली कक्षा ९, २०७३

भाषास्रोतका आधारमा आगन्तुक शब्दको वर्गीकरण

प्रस्तुत शोधपत्रमा भाषास्रोतका आधारमा आगन्तुक शब्दको वर्गीकरण गरिएको छ । त्यसलाई देशज तथा विदेशज आगन्तुक शब्दका रूपमा छुट्याइएको छ । त्यसलाई निम्नअनुसार तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ४.११ : देशज र विदेशज आगन्तुक शब्द

देशज		विदेशज		
क्र.सं.	भाषास्रोत शब्दहरू सङ्ख्या	क्र.सं.	भाषास्रोत शब्दहरू सङ्ख्या	शब्द सङ्ख्या
		१.	अङ्ग्रेजी मेथडिस्ट, स्कुल, ब्रिटिस, लेडी, अक्सफोर्ड, स्टिज, अलेक्जेन्डर, नेसनल, डेमोक्रेसी, ट्रस्ट, बोडियन, रिचार्ड सन्, लेट्स भिजिट, स्वेडागन, न्युयोर्क, सेन्ट हग, कन्भेन्ट जेसर, कन्भेन्ट मेरी	१८
		२.	बर्मेली याङ्गुन, म्यानमार, किम एरिस, सुकी, दा खिन, आङ सान, नात्मुक	७
		३.	बेलायती लण्डन, बेलायत	२
		४.	अरबी नजरबन्द	१
		५.	फारसी रिहा, बहाना	२
		६.	अष्ट्रियाली अष्ट्रेलिया	१
		७.	तिब्बती तिब्बत	१
		८.	जापानी जापान	१
		९.	भोटे भुटान	१

स्रोत: नेपाली कक्षा ९, २०७३

उक्त तालिकाको आधारमा 'आइ सान सुकी'को जीवनीमा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको भाषास्रोतका आधारमा विश्लेषण गर्दा जम्मा ३४ वटा आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको पाइयो । उक्त शब्दहरूमा देशज आगन्तुक शब्द पाइएन ।

उक्त तालिकाको आधारमा 'आइ सान सुकी'को जीवनीमा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको भाषास्रोतका आधारमा विश्लेषण गर्दा जम्मा ३४ वटा आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको पाइयो । विदेशज आगन्तुक शब्दहरूमध्ये अङ्ग्रेजी १८ वटा, बर्मेली ७ वटा, बेलायती २ वटा, अरबी १ वटा, फारसी २ वटा, अष्ट्रियाली १ वटा, तिब्बती १ वटा, जापानीबाट १ र भोटे १ वटा गरी जम्मा ३४ वटा विदेशजबाट आएको पाइयो ।

शब्दवर्गका आधारमा आगन्तुक शब्दको वर्गीकरण

'आइ सान सुकी'को जीवनीमा भएका आगन्तुक शब्दलाई शब्दवर्गका आधारमा निम्नअनुसार छुट्याइएको छ :

तालिका नं. ४.१२ : शब्दवर्गका आधारमा आगन्तुक शब्द

क्र.सं.	शब्दवर्ग	शब्दहरू	शब्द सङ्ख्या
१.	नाम	याङ्गुन, मेथडिस्ट, स्कुल, ब्रिटिस, लेडी, अक्सफोर्ड, लण्डन, अलेक्जेन्टर, भुटान, ट्रस्ट, रिहा, म्यानमार, किम एरिस, अष्ट्रेलिया, बोडियन, लेट्स भिजिट, स्वेडागन, तिब्बत, जापान, सुकी, न्युयोर्क, बेलायत, सेन्ट हग, कन्भेन्ट जेसर, कन्भेन्ट मेरी, दा खिन, आइ सान, नात्मुक	२८
२.	विशेषण	स्टिज, नेसनल, डेमोक्रेसी, रिचार्ड सन्, बहाना, नजरबन्द	६

स्रोत: नेपाली कक्षा ९, २०७३

उक्त तालिकाको आधारमा 'आइ सान सुकी'को जीवनीमा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको शब्दवर्गका आधारमा विश्लेषण गर्दा जम्मा ३४ वटा आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको पाइयो । उक्त शब्दहरूमा नाम २८ वटा, ६ वटा विशेषण रहेको पाइयो ।

आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोगको आधारमा शब्द तथा कथा र जीवनीको तुलना

आगन्तुक शब्दको प्रयोगको आधारमा कक्षा नौको नेपालीको कथा र जीवनी विधामा रहेका आगन्तुक शब्दहरूलाई शब्दवर्गगत रूपमा शब्दको तथा ती कथा र जीवनीहरूमा प्रयोग भएको शब्दको आधारमा पाठहरू बिच के कस्तो स्थिति रहेको छ भनी तुलना गरिएको छ ।

शब्दवर्गका आधारमा आगन्तुक शब्दहरूको तुलना

क) 'अनारको बोट' कथा

जम्मा आगन्तुक शब्द : १५

शब्दवर्ग	सङ्ख्या
नाम	९
विशेषण	५
विस्मयादिबोधक	१

ख) 'निद्रा' कथा

जम्मा आगन्तुक शब्द : २३

शब्दवर्ग	सङ्ख्या
नाम	१६
विशेषण	६
सर्वनाम	१

ग) 'डाक्टर अङ्कल' कथा

जम्मा आगन्तुक शब्द : ७

शब्दवर्ग	सङ्ख्या
नाम	४
विशेषण	३

घ) 'बन्धनबाट मुक्ति' कथा

जम्मा आगन्तुक शब्द : १२

शब्दवर्ग	सङ्ख्या
नाम	११
विशेषण	१

ङ) 'सङ्गीतज्ञ रामशरण दर्नाल'को जीवनी

जम्मा आगन्तुक शब्द : १४

शब्दवर्ग	सङ्ख्या
नाम	९
विशेषण	५

च) 'आड सान सुकी'को जीवनी

जम्मा आगन्तुक शब्द : ३४

शब्दवर्ग	सङ्ख्या
नाम	२८
विशेषण	६

छ) जम्मा शब्द

शब्दवर्ग	शब्द सङ्ख्या
नाम	७७
विशेषण	२६
सर्वनाम	१
विस्मयादिबोधक	१
जम्मा शब्द सङ्ख्या	१०५

कक्षा नौको नेपालीमा रहेका कथा र जीवनीहरूमा प्रयोग गरिएका जम्मा १०५ वटा आगन्तुक शब्दहरूलाई शब्दवर्गका आधारमा अध्ययन गर्दा नाम शब्द ७७, विशेषण २६, सर्वनाम १, विस्मयादिबोधक १ रहेको पाइयो । यसरी प्रयुक्त कथाहरूमा शब्दवर्गको दृष्टिले नाम शब्दकै वर्चस्व देखिन्छ । यो त्यसबाट आगन्तुक रूपमा अन्य भाषाबाट शब्द सापटी आउँदा नाम शब्दकै बढी आउने देखिन्छ । कथामा स्वभाविक रूपमा प्रयोग भएका शब्दहरूमा अन्य शब्दवर्गका शब्दहरू न्यून रूपमा प्रयोग भएका तथा कतिपय शब्दवर्गका शब्दहरूको प्रयोग नभएको पाइयो ।

भाषास्रोतका आधारमा आगन्तुक शब्दहरूको तुलना

क) 'अनारको बोट' कथा

जम्मा आगन्तुक शब्द	१५
नेवारी	१
अरबी	३
हिन्दी	१
अङ्ग्रेजी	१
फारसी	९

ख) 'निद्रा' कथा

जम्मा आगन्तुक	२३
अङ्ग्रेजी	३
हिन्दी	१
फारसी	९
अरबी	९
मगर	१

ग) 'डाक्टर अङ्कल' कथा

जम्मा आगन्तुक शब्द	७
नेवारी	१
अरबी	४
फारसी	२

घ) 'बन्धनबाट मुक्ति' कथा

जम्मा आगन्तुक शब्द	१२
अङ्ग्रेजी	२
हिन्दी	१
फारसी	३
अरबी	५
गुजराती	१

ङ) 'सङ्गीतज्ञ रामशरण दर्नाल'को जीवनी

जम्मा आगन्तुक शब्द	१४
अङ्ग्रेजी	९
हिन्दी	१
फारसी	२
अरबी	१
भोटे	१

च) 'आड सान सुकी'को जीवनी

जम्मा आगन्तुक शब्द	३४
अङ्ग्रेजी	१८
फारसी	२
अरबी	१
भोटे	१
बर्मेली	७
बेलायती	२
अष्ट्रियाली	१
जापानी	१
तिब्बती	१

ड) जम्मा आगन्तुक शब्द	१०५
देशज आगन्तुक शब्द	
भाषास्रोत	शब्द सङ्ख्या
नेवारी	२
मगर	१
जम्मा शब्द	३
विदेशज आगन्तुक शब्द	
भाषास्रोत	शब्द सङ्ख्या
अङ्ग्रेजी	३३
फारसी	२७
अरबी	२३
बर्मेली	७
हिन्दी	४
बेलायती	२
भोटे	२
गुजराती	१
तिब्बती	१
जापानी	१
अष्ट्रियाली	१

कक्षा नौको नेपालीका कथा र जीवनीहरूमा रहेका कथाहरूमा रहेका आगन्तुक शब्दलाई भाषास्रोतका आधारमा शब्दहरूको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा चारवटा कथा र दुईवटा जीवनीमा जम्मा १०५ शब्द आगन्तुक रहेको पाइन्छ । भाषास्रोतको आधारमा हेर्दा देशज आगन्तुक शब्द ३ वटा रहेको पाइन्छ, भने विदेशज आगन्तुक

शब्द १०२ रहेको पाइन्छ । देशज आगन्तुक शब्दमा नेवारीबाट २ वटा र मगरबाट १ वटा शब्द आएको पाइयो ।

विदेशज आगन्तुक शब्दहरूमा अङ्ग्रेजी ३३, फारसी २७, अरबी २३, बर्मेली ७, हिन्दीबाट ४ वटा, बेलायती २, भोटे २, गुजराती १, तिब्बती १, अष्ट्रियाली १, जापानी १ गरी जम्मा १०२ रहेका छन् ।

त्यसैगरी आगन्तुक शब्दको प्रयोगमा भाषास्रोतलाई आधार बनाएर विश्लेषण गर्दा विदेशज आगन्तुक शब्दमा सबैभन्दा बढी अङ्ग्रेजी रहेको पाइन्छ । क्रमशः फारसी, अरबी, बर्मेली, हिन्दी, भोटे, बेलायती, गुजराती, तिब्बती, अष्ट्रियाली, जापानी भाषाको प्रयोग पाइन्छ भने सबैभन्दा कम गुजराती र मगर शब्द प्रयोग गरेको पाइयो ।

देशज आगन्तुक शब्दको तुलनामा सबै कथा र जीवनीहरूमा विदेशज आगन्तुक शब्दको बर्चश्व रहेको पाइयो । देशज आगन्तुक शब्द भने अत्यन्त कम मात्र प्रयोग गरेको पाइयो ।

कक्षा नौको नेपालीमा धेरै लेखकहरूले देशज आगन्तुक शब्दभन्दा विदेशज आगन्तुकको प्रयोग गरेको पाइयो तर विदेशज आगन्तुक शब्दको प्रयोग धेरै गर्नाले देशज आगन्तुक शब्दको विस्तारै लोप हुँदै गएको देखिन्छ । बोलीचालीमा आउने पुरा शब्दहरू मैथिली, थारू, सन्थाल, तामाङ, शेर्पा, राजवंशी, धिमाल, थकाली, लेप्चा, भोजपुरी, राई, लिम्बू आदि भाषाका आगन्तुक शब्दको प्रयोग नै नभएको पाइयो ।

समग्रमा यस पाठ्यपुस्तकमा रहेका लेखहरूमा प्रयोग गरिएका आगन्तुक शब्दहरूको सन्तुलनको दृष्टिले विश्लेषण गर्दा 'आइ सान सुकी' जीवनीमा सबैभन्दा बढी ३४ वटा आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको पाइयो ।

दोस्रो स्थानमा 'निद्रा' कथामा २३ वटा मात्र आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको पाइयो ।

तेस्रो स्थानमा कथाकार मुकुन्दराज पथिकको 'अनारको बोट' कथामा १५ वटा मात्र आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको पाइयो ।

चौथो स्थानमा 'सङ्गीतज्ञ रामशरण दर्नाल'को जीवनीमा १४ वटा आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको पाइयो ।

त्यसैगरी पाँचौँ स्थानमा कथाकार राजेन्द्र विमलको 'बन्धनबाट मुक्ति' कथामा १२ वटा आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको पाइयो ।

अन्त्यमा सबैभन्दा कम वा छैठौँ स्थानमा कथाकार आत्मराज शर्मा पुडासैनीको 'डाक्टर अङ्कल' कथामा ७ वटा आगन्तुक शब्द प्रयोग भएको पाइयो ।

अध्याय पाँच

सारांश, निष्कर्ष, उपयोगिता तथा सुझाव

सारांश

कक्षा नौको नेपालीमा प्रयुक्त आगन्तुक शब्द शीर्षकमा प्रस्तुत शोधपत्र स्नातकोत्तर उपाधिको प्रयोजनार्थ तयार पारिएको छ। यस शोधपत्रको पृष्ठभूमि, शोधको परिचय अन्तर्गत अनुसन्धानको परिचय कथाको परिचय कथाको विकासक्रम, जीवनी र आगन्तुक शब्दको परिचयमा उल्लेख गरिएको छ।

यस शोधपत्रका समस्याहरूमा कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकको कथा र जीवनी विधामा आगन्तुक शब्दको प्रयोगको स्थिति कस्तो रहेको छ, कुन-कुन भाषाबाट प्रयुक्त आगन्तुक शब्द आएका छन्, प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरू कुन पदवर्ग अन्तर्गत रहेका छन् जस्ता समस्या रहेका छन्।

यस शोधकार्यको उद्देश्य कक्षा नौको नेपाली विषयको कथा र जीवनी विधामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दको पहिचान गर्नु, स्रोत र पदवर्गका आधारमा वर्गीकरण गर्नु र तुलनात्मक अध्ययन गर्नु रहेको छ। यस शोध कार्यको औचित्यका रूपमा विद्यार्थीहरूलाई आगन्तुक शब्दको भाषास्रोत पहिल्याउँदै त्यसको प्रयोग गराउनु, विद्यार्थीहरूलाई स्तरानुरूप त्यसको सान्दर्भिकता मापन गर्न, पदवर्गका आधारमा आगन्तुक शब्दहरू छुट्ट्याएर आगन्तुक शब्दको सरलता र जटिलता पहिल्याउन र प्रस्तुत शोध अध्ययनले शिक्षकलाई पठनपाठन गर्न सहयोग पुर्याउने भएकाले यसको औचित्य रहेको छ र यस शोधको सीमाङ्कनमा कक्षा नौको अनिवार्य नेपालीको कथा र जीवनी विधामा सीमित रहेको छ भने उक्त पाठ्यपुस्तकका कथा र जीवनीहरूमा रहेका आगन्तुक शब्दहरू अन्तर्गत पनि कोशीय आगन्तुक शब्दलाई (नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया विशेषण, विस्मयादिबोधक) मा सीमित रहेको छ।

अध्याय दुई अन्तर्गत पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा समावेश गरिएको छ । पूर्वकार्यको समीक्षामा शोधपत्रको विषयमा त्यसभन्दा अघि भएको अध्ययन, अनुसन्धान, लेख, रचना, टिपोट, अप्रकाशित शोधपत्र आदि प्राप्त भएका सामग्री अध्ययन गरी ती सबै कार्यको कार्य कारण कालक्रमिक रूपमा समीक्षा गरिएको छ । त्यस्तै गरेर पूर्वकार्यको उपयोगिता समावेश गरिएको छ । शब्दको वर्गीकरण आगन्तुक शब्द, देशज, विदेशज शब्द शब्दवर्गका आधारमा शब्दको वर्गीकरण विकारी, अविकारी, नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियाविशेषण, विस्मयादिबोधक, क्रियायोगी, नामयोगी, निपात, संयोजक आदिको अवधारणा प्रस्तुत गर्दै शोध लेखन कार्य अगाडि बढाइएको छ ।

अध्याय तीन अन्तर्गत यो शोधपत्रमा प्राथमिक र द्वितीय सामग्रीको छनौट गरिएको छ । प्राथमिक सामग्री अन्तर्गत कक्षा नौको नेपाली रहेको छ भने द्वितीय स्रोतअन्तर्गत प्रस्तावित खोजमूलक लेखहरू, प्रतिवेदनहरू र भाषा शिक्षण सम्बन्धी पुस्तकहरूको उपयोग गरिएको छ । त्यसपछि अन्तिम अध्यायका लागि सामग्री सङ्कलन गरी पुस्तकालयीय वर्णनात्मक विधिलाई उपयोग गरी आवश्यकता अनुसार तालिकीकरण गरिएको छ । तालिकीकरणमा कक्षा नौको नेपालीमा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दको अध्ययन गर्दा यस पाठ्यपुस्तकमा समावेश भएका चारवटा कथा र दुईवटा जीवनीभिन्नका आगन्तुक शब्दको अध्ययन गरिएको छ । तालिकीकरण देशज र विदेशज गरी दुई भागमा विभाजन गरिएको छ । त्यसैगरी शब्दवर्गका आधारमा पनि आगन्तुक शब्दलाई तालिकीकरण गरिएको छ ।

कक्षा नौको नेपालीमा रहेका चारवटा कथा र दुईवटा जीवनी विधाहरूमा प्रयोग भएका आगन्तुक शब्दको अनुसन्धानात्मक अध्ययन गरिएको छ ।

कक्षा नौको नेपालीमा रहेका कथा र जीवनीहरूमा रहेका आगन्तुक शब्दलाई भाषा स्रोतका आधारमा शब्दको तुलना गर्दा चारवटा कथा र दुईवटा जीवनीमा जम्मा

१०५ वटा आगन्तुक शब्दहरू रहेको पाइयो, त्यसमा ३ वटा देशज आगन्तुक र १०२ वटा विदेशज आगन्तुक रहेको पाइयो ।

जसमा विदेशज आगन्तुक शब्दहरूमा अङ्ग्रेजी ३३, फारसी २७, अरबी २३, बर्मेली ७, हिन्दीबाट ४ वटा, बेलायती २, भोटे २, गुजराती १, तिब्बती १, अष्ट्रियाली १, जापानी १ गरी जम्मा १०२ रहेका छन् ।

भाषास्रोतका आधारमा देशज आगन्तुक शब्दको तुलनामा सबै कथा र जीवनीहरूमा विदेशज आगन्तुकको वर्चस्व रहेको पाइयो ।

कक्षा नौको नेपालीमा रहेका कथा र जीवनीहरूमा प्रयोग गरिएका जम्मा १०५ वटा आगन्तुक शब्दहरूलाई शब्दवर्गका आधारमा अध्ययन गर्दा नाम शब्द ७७ वटा, विशेषण २६ वटा, सर्वनाम १ वटा र विस्मयादीबोधक १ वटा पाइयो । यसरी कथामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्द शब्दवर्गका दृष्टिले नाम शब्दको वर्चस्व देखिन्छ ।

निष्कर्ष

प्रस्तुत शोधपत्र कक्षा नौको नेपालीको कथा र जीवनी विधामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको विश्लेषण गर्दा ती कथा र जीवनीहरूमा देशज विदेशज भाषाबाट आगन्तुक शब्द लिएको पाइन्छ ।

प्रस्तुत कथा र जीवनीमा प्रयोग भएका शब्दहरूमा शब्द स्रोतका रूपमा आगन्तुक शब्दहरू सन्तुलन कायम गर्नुपर्ने गरी आउनु पर्ने देखिए तापनि केही समस्याहरू पनि सँगै देखिएका छन् । जसलाई निम्नअनुसार प्रस्तुत गरिएको छ:

कक्षा नौको नेपालीमा प्रयुक्त कथा र जीवनीहरूमा सबैभन्दा बढी आगन्तुक शब्द आएका 'आइ सान सुकी'को जीवनी हो भने त्यो भन्दा कम प्रयोग भएका पाठहरूमा 'निद्रा' कथा, 'अनारको बोट' कथा, 'सङ्गीतज्ञ रामशरण दर्नाल'को जीवनी, आत्मराम शर्मा पुडासैनीको 'डाक्टर अङ्कल' रहेको पाइन्छ ।

‘अनारको बोट’मा जम्मा १५ वटा आगन्तुक शब्दहरू पाइयो । जसलाई देशज तथा विदेशज गरी दुई भागमा विभाजन गरी अध्ययन गरिएको छ । देशज आगन्तुक शब्दमा १ वटा आगन्तुक शब्द पाइयो भने विदेशज आगन्तुक शब्दमा १४ वटा पाइयो । त्यसैगरी शब्दवर्गका आधारमा नाम, विशेषण र विस्मयादिबोध रहेका छन् । यसअन्तर्गत नाम शब्दवर्गमा ९ वटा शब्दहरू रहेका छन् विशेषणमा ५ वटा शब्दवर्ग रहेका छन् र अन्त्यमा विस्मयादिबोध शब्दवर्गको प्रयोग १ वटा मात्र पाइयो ।

‘निद्रा’ कथा जम्मा २३ वटा आगन्तुक शब्दहरू पाइयो । जसलाई देशज तथा विदेशज गरी दुई भागमा विभाजन गरिएको छ । देशज आगन्तुक शब्द मगर भाषाबाट १ वटा आएको पाइयो । त्यस्तै विदेशज आगन्तुक शब्दमा २२ वटा पाइयो । त्यसैगरी शब्दवर्गका आधारमा नाम, सर्वनाम र विशेषण रहेका छन् । यसअन्तर्गत नाम शब्दवर्गमा १६ वटा शब्दहरू रहेका छन् । विशेषणमा ६ वटा शब्दवर्ग रहेका छन् र अन्त्यमा सर्वनाम शब्दवर्गको प्रयोग १ वटा मात्र पाइयो ।

त्यसैगरी ‘सङ्गीतज्ञ रामशरण दर्नाल’को जीवनीमा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको भाषास्रोतका आधारमा विश्लेषण गर्दा जम्मा १४ वटा आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको पाइयो । यी मध्ये अङ्ग्रेजी ९ वटा, हिन्दी १ वटा, फारसी २ वटा, अरबी १ वटा र भोटेबाट १ गरी जम्मा १४ वटा विदेशजबाट आएको पाइयो ।

‘बन्धनबाट मुक्ति’ जम्मा १२ वटा आगन्तुक शब्दहरू पाइयो । जसलाई देशज तथा विदेशज गरी दुई भागमा विभाजन गरिएको छ । देशज आगन्तुक शब्दको प्रयोग नभएको पाइयो । त्यस्तै विदेशज आगन्तुक शब्दमा १२ वटा पाइयो । त्यसैगरी शब्दवर्गका आधारमा नाम, विशेषण रहेका छन् । यसअन्तर्गत नाम शब्दवर्गमा ११ वटा शब्दहरू रहेका छन् । विशेषणमा १ वटा शब्दवर्ग रहेका छन् ।

‘डाक्टर अङ्कल’ जम्मा ७ वटा आगन्तुक शब्दहरू पाइयो । जसलाई देशज तथा विदेशज गरी दुई भागमा विभाजन गरिएको छ । देशज आगन्तुक शब्दमा १ वटा आगन्तुक शब्द पाइयो । त्यस्तै विदेशज आगन्तुक शब्दमा ६ वटा पाइयो ।

शब्दवर्गका आधारमा नाम र विशेषण रहेका छन् । यसअन्तर्गत नाम शब्दवर्गमा ४ वटा शब्दहरू रहेका छन् । विशेषणमा ३ वटा शब्दवर्ग रहेका छन् ।

प्रस्तुत 'आइ सान सुकी'को जीवनीमा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको भाषास्रोतका आधारमा विश्लेषण गर्दा जम्मा ३४ वटा आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको पाइयो । विदेशज आगन्तुक शब्दहरूमध्ये अङ्ग्रेजी १८ वटा, बर्मेली ७ वटा, बेलायती २ वटा, अरबी १ वटा, फारसी २ वटा, अष्ट्रियाली १ वटा, तिब्बती १ वटा, जापानीबाट १ र भोटे १ वटा गरी जम्मा ३४ वटा विदेशजबाट आएको पाइयो ।

प्रस्तुत कथा र जीवनीहरूमा समाविष्ट आगन्तुक शब्दको अध्ययन गर्दा जम्मा १०५ वटा आगन्तुक शब्द पाइयो । जसलाई देशज र विदेशज गरी दुई भागमा विभाजन गरियो । शोध अध्ययनको क्रममा देशज आगन्तुक शब्दलाई हेर्दा जम्मा ३ वटा पाइयो भने विदेशज आगन्तुक शब्द १०२ वटा मात्र पाइयो ।

शब्दवर्गका आधारमा हेर्दा नाम शब्द ७७ वटा पाइयो भने २६ वटा विशेषण शब्द पाइयो त्यस्तै सर्वनाम शब्द १ वटा पाइयो । विस्मयादिवोधक १ वटा मात्र समावेश भएको पाइयो ।

यसबाट के बुझिन्छ भने कुनै कथा र जीवनीमा अत्यन्तै धेरै र कुनैमा अत्यन्तै थोरै आगन्तुक शब्दको प्रयोग हुनु शैक्षणिक दृष्टिले उपयोगी देखिँदैन ।

कथा र जीवनीहरूमा प्रयोग गरिएका शब्दहरू ज्यादै कम देशज आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको पाइन्छ । हाम्रो देश विविध जातजाति तथा भाषाभाषीले भरिएको बहुसांस्कृतिक राष्ट्रमा त्यस्ता देशज आगन्तुक शब्द ज्यादै कम प्रयोग भएको देखिन्छ ।

विदेशज आगन्तुक शब्दको प्रयोगमा काल क्रमिक रूपमा पहिले अङ्ग्रेजी, फारसी, अरबी, बर्मेली, हिन्दी शब्दको वर्चस्व पाइन्छ ।

शब्दवर्गको प्रयोगको दृष्टिले विश्लेषण गर्दा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरू बढी मात्रामा नाम शब्द रहेका छन् भने त्यसपछि विशेषण, सर्वनाम र विस्मयादिबोधक शब्दको प्रयोग भएको पाइन्छ ।

प्रस्तुत शोधपत्रको अध्ययनबाट के प्रष्ट हुन्छ भने 'आइ सान सुकी'को जीवनीमा सबै बढी आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको पाइन्छ । कथा तथा जीवनी विधालाई हेर्दा आगन्तुक पनि विदेशज बढी पाइयो । आगन्तुक शब्दको प्रयोग गर्दा देशज आगन्तुक शब्दको प्रयोग बढी गर्नुपर्ने देखिन्छ । 'आइ सान सुकी'को जीवनीमा पनि विदेशज आगन्तुक शब्दको बढी प्रयोग भएको पाइन्छ तर आगन्तुक शब्दको प्रयोग गर्दा बढी देशज आगन्तुक शब्दको प्रयोग गर्नु उचित देखिन्छ । 'बन्धनबाट मुक्ति' कथामा त अझ विदेशज आगन्तुक शब्द मात्र पाइयो । एउटै पनि देशज आगन्तुक शब्द प्रयोग नहुनेले नेपाल बहुभाषिक देश हो भन्ने कुरा नसमेटिएको देखिन्छ । 'सङ्गीतज्ञ रामशरण दर्नाल'को जीवनीमा आगन्तुक ठीकै पाइयो र अन्त्यमा 'डाक्टर अङ्कल' कथामा आगन्तुक शब्दको कम प्रयोग भएको पाइन्छ ।

उपयोगिता

प्रस्तुत अध्ययन माध्यमिक शिक्षा अन्तर्गत कक्षा नौको नेपालीको कथा र जीवनी विधामा रहेका आगन्तुक शब्दहरूको अनुसन्धान कार्य सम्पन्न गर्दा आगन्तुक शब्दहरूको क्षेत्रमा त्यति धेरै अनुसन्धान नभएको तथ्यलाई अघि सारेर यो कार्य सम्पन्न गरिएको छ । यो शोध कार्यको निम्न प्रकारको उपयोगिताको अपेक्षा राख्न सकिन्छ :

क) कक्षा नौमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूलाई नेपाली भाषामा प्रचलनमा रहेका शब्दहरूमा के कस्ता शब्दहरू आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोग रहेको छ भनी पहिचान गर्न सक्ने देखिन्छ ।

- ख) कक्षा नौको नेपाली अध्ययन गर्ने शिक्षकहरूलाई प्रयुक्त कथा र जीवनी विधामा रहेका आगन्तुक शब्द पहिचान गरी शिक्षण गर्न सहयोग मिल्ने देखिन्छ ।
- ग) कथा र जीवनी विधाहरूमा प्रयोग भएका आगन्तुक शब्दहरूको भाषास्रोत पत्ता लगाइ नेपाली भाषामा कुनकुन भाषाबाट शब्दहरू सापटीको रूपमा आएका छन् भन्ने पत्ता लाग्ने देखिन्छ ।
- घ) देशज तथा विदेशज आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोगको स्थिति यी कथा र जीवनीहरूमा के कस्तो रहेको छ बुझ्न सकिने देखिन्छ ।
- ङ) आगन्तुक शब्दको प्रयोगको स्थितिलाई हेरेर नेपाली भाषाको इतिहासलाई बुझ्न सकिने देखिन्छ ।
- च) आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोगको दृष्टिले कुन लेखकले बढी आगन्तुक शब्दको प्रयोग गरेका छन्, जानकारी पाउन सकिने देखिन्छ ।
- छ) आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोगको दृष्टिले कुन कथा र जीवनी विधामा बढी आगन्तुक शब्दको प्रयोग भएको छ र कुन कथा र जीवनीमा कम प्रयोग भएको छ, जानकारी पाउन सकिने देखिन्छ ।
- ज) प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूमध्ये सम्प्रेषणीय शब्दहरूको जानकारी लिन सकिने देखिन्छ ।
- झ) शब्दवर्गको दृष्टिकोणले कुन शब्दवर्ग अन्तर्गतका शब्दहरू बढी आगन्तुक रूपमा भाषामा भित्रिँदा रहेछन् भनी जानकारी लिन सकिने देखिन्छ ।
- ञ) आगन्तुक शब्दको प्रयोग गर्ने लेखकहरूलाई कालक्रमिकताको अध्ययन गरी कुन भाषाको प्रयोग विश्वव्यापी रूपमा बढ्दो वा घट्दो रहेको छ, पत्ता लगाउन सकिने देखिन्छ ।

- ट) कक्षा नौको नेपालीमा समावेश भएका कथा र जीवनी विधामा प्रयोग भएका आगन्तुक शब्दको मात्र नभएर भाषा पाठ्यपुस्तकका परिस्कार एवम् परिमार्जन गर्नमा थोरै भए पनि टेवा पुऱ्याउन सकेको खण्डमा यो अनुसन्धानको ठूलो शैक्षिक उपलब्धि रहने कुरामा विश्वास गर्न सकिन्छ ।

सुभाव

कक्षा नौको नेपाली अन्तर्गत कथा र जीवनी विधामा रहेका आगन्तुक शब्दहरूको अध्ययन, विश्लेषण गरी सम्बन्धित पक्षलाई निम्न प्रकारका सुभाव प्रस्तुत गरिन्छ ।

नीति निर्माण तह

- क) भाषा सम्बन्धी पाठ्यपुस्तक तयार गर्दा नीति निर्माण गर्ने सम्बन्धित निकायले शब्द स्रोतको छनौटमा विशेष ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ । कथा र जीवनी विधा आफैँमा आस्वादानात्मक विधा भएकाले लेखकले स्वभाविक रूपमा शब्दहरूको प्रयोग गर्ने गरेको देखिन्छ तर कथा तथा जीवनी छनौट गर्ने निकायले तत्सम, तत्भव तथा आगन्तुक शब्दहरूमा सन्तुलन रहेका कथा र जीवनीहरू छनौट गरेको खण्डमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको शब्द भण्डारमा वृद्धि हुने देखिन्छ ।
- ख) आगन्तुक शब्दलाई आधार बनाई गरिएको यस अनुसन्धानबाट देशज आगन्तुक शब्दको ज्यादै कम प्रयोग भएको निष्कर्ष पाइएको छ । बहुभाषी राष्ट्र नेपालमा आफ्नै देशभित्रका विभिन्न शब्दहरू नेपाली भाषाले सापटी लिएको अवस्था देखिन्छ । यस्तो परिस्थितिमा केही सीमित देशज भाषाबाट मात्रै आगन्तुक शब्द पर्नुले बदलामा यसको प्रतिनिधित्व बढ्ने खालका कथा र जीवनीहरू राखे बढी सान्दर्भिक हुने देखिन्छ ।
- ग) देशज आगन्तुक शब्दको अनुसन्धान गर्दा देखिएका ३ वटा देशज आगन्तुक शब्दहरू प्रयोग भएको पाइयो । ती केही नेवारी र केही मगर भाषाबाट

आएको पाइयो । देशज आगन्तुक शब्दहरू अलि धेरै प्रयोग भएका कथा र जीवनीहरू राख्नु उचित देखिन्छ ।

- घ) आगन्तुक शब्दहरूको दृष्टिले कथा र जीवनीहरू छनोट गर्दा कुनै कथा तथा जीवनीमा अत्यधिक शब्द कुनैमा न्यून शब्द पर्ने खालका कथा र जीवनीहरू नछानेर आगन्तुक शब्दहरूको सन्तुलन मिलेका कथा तथा जीवनीहरू राख्नुपर्ने देखिन्छ ।
- ङ) भाषाको विश्वव्यापीकरण तथा प्राविधिक शब्दको दृष्टिले अङ्ग्रेजी भाषा वर्तमान समयमा निकै लोकप्रिय भाषा बन्न पुगेको पाइन्छ । अतः प्राविधिको क्षेत्रमा प्रयोग हुने अङ्ग्रेजी भाषाबाट आगन्तुक रूपमा नेपाली भाषामा प्रयोग भएका शब्दहरू समेट्ने कथा र जीवनीहरू राखेको खण्डमा पुस्तक अभि सान्दर्भिक हुने देखिन्छ ।
- च) पाठ्यपुस्तकमा रहेका आगन्तुक शब्दको अर्थ दिँदा अर्थ सहित ती शब्दको भाषास्रोत खुलाई लेखी दिएको खण्डमा विद्यार्थीहरूलाई आगन्तुक शब्दको भाषास्रोतबारे जानकारी हुने देखिन्छ ।
- छ) शब्दवर्गको दृष्टिले नाम, विशेषण, क्रियाविशेषण, विस्मयादिबोधक लगायत अन्य शब्दवर्गका शब्दहरू पनि राख्नुपर्ने देखिन्छ ।
- ज) चार कथा र दुईवटा जीवनीहरूमा १०५ वटा आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोग भएको पाइयो । यसलाई कक्षा नौको नेपालीको कथा र जीवनी विधामा आगन्तुक शब्दको स्थिति मध्यम देखियो ।
- झ) प्रस्तुत शोधपत्रको अध्ययन गर्दा 'आइ सान सुकी'को जीवनी र 'निद्रा' कथामा आगन्तुक शब्दको प्रयोग ठिकै देखियो भने 'अनारको बोट', 'सङ्गीतज्ञ रामशरण दर्नाल'को जीवनी, 'बन्धनबाट मुक्ति' कथा, 'डाक्टर अङ्कल' कथामा आगन्तुक शब्दको कम प्रयोग भएको पाइयो ।

- अ) कक्षा नौको नेपालीको कथा र जीवनी विधामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको प्रयोग उपयुक्त तरिकाले गरिएको पाइयो ।
- ट) पाठ्यपुस्तक परिमार्जनका क्रममा विदेशज आगन्तुक शब्दलाई भन्दा देशज आगन्तुक शब्दलाई प्राथमिकता दिनुपर्ने देखियो ।

कार्यान्वयन तह

- क) पाठ्यपुस्तकको कथा र जीवनी विधामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दको भाषास्रोत तथा त्यसको सঠिक अर्थ पत्ता लगाई शिक्षण गर्दा शिक्षण बढी प्रभावकारी हुने देखिन्छ ।
- ख) विद्यार्थीहरूलाई क्रियाकलाप गराउँदा यस प्रकारको तरिकाप्रति बढी जोड दिएको खण्डमा विद्यार्थीहरूको शब्द ज्ञान बढ्ने देखिन्छ ।
- ग) आगन्तुक शब्दहरूको शब्दवर्ग छुट्याई शिक्षण गरेमा विद्यार्थीहरूले कुन शब्दवर्ग अनुसारका शब्दहरू बढी मात्रामा भाषाले सापटी लिन्छ, भन्ने ज्ञान पाउने देखिन्छ ।
- घ) भाषा पाठ्यपुस्तकमा समावेश गरिने शब्दभण्डारको नियमित अध्ययन अनुसन्धान गर्ने बानीको विकास गर्नमा यस अनुसन्धानले मद्दत गर्ने देखिन्छ ।
- ङ) भाषा पाठ्यपुस्तक अन्तर्गत आगन्तुक शब्द सम्बन्धी विभिन्न योजनाहरू निर्माण गरी सोहीअनुसार प्रभावकारी शिक्षण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

भावी अनुसन्धान

अध्ययन क्रममा शिक्षा क्षेत्रमा नयाँ-नयाँ आयाम थप्ने तथा उन्नति र प्रगतिको सूत्रधारको रूपमा रहेको अनुसन्धानको शैक्षिक क्षेत्रमा उच्च स्थान रहेको छ । शब्द भण्डार जस्तो बृहत् क्षेत्रमा विभिन्न शोध अनुसन्धान भएका होइनन् तर कक्षा नौको

अनिवार्य नेपाली विषयमा रहेका आगन्तुक शब्दसँग सम्बन्धित रहेर अनुसन्धान हुन बाँकी नै देखिन्छ ।

अतः सो क्षेत्रमा अझै प्रशस्त अनुसन्धान गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । अनुसन्धान गर्नुपर्ने सम्भाव्य विषयवस्तु र शीर्षकहरू निम्न लिखित छन् :

- कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकको निबन्ध विधामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दको विश्लेषण ।
- कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकको कविता विधामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दको अध्ययन ।
- कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकको चिठी र निवेदन विधामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दको पहिचान तथा विश्लेषण ।
- कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकको संवाद, वक्तृता र दैनिकी विधामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दहरूको विश्लेषण ।
- कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकको कथा तथा कवितामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दको अध्ययन
- कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकको जीवनी तथा कवितामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दको अध्ययन ।
- कक्षा नौको नेपाली पाठ्यपुस्तकको निबन्ध तथा कवितामा प्रयुक्त आगन्तुक शब्दको अध्ययन ।

सन्दर्भ सामग्री सूची

- अधिकारी, केशवराज (२०६०), *कक्षा आठ पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमताको अध्ययन*, (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), त्रिभुवन विश्वविद्यालय, विश्वविद्यालय क्याम्पस, कीर्तिपुर ।
- आचार्य, होमप्रसाद (२०५४) *कक्षा पाँच पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको शब्दभण्डार क्षमताको अनुसन्धान* (अप्र.) एम.एड. शोधपत्र, त्रि.वि. कीर्तिपुर ।
- आचार्य, देवीप्रसाद (२०५९), *कक्षा छको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समावेश गरिएका कथाहरूको पाठ्यक्रम अनुरूपताको अध्ययन*, स्नातकोत्तर शोधपत्र : नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि. कीर्तिपुर ।
- आधारभूत शिक्षा पाठ्यक्रम (२०६९), *पाठ्यक्रम विकास केन्द्र*, सानोठिमी भक्तपुर ।
- उप्रेती, टीकाराम (२०६८), *कक्षा दशको नेपाली किताबमा समाविष्ट कथाहरूको विश्लेषणात्मक अध्ययन*, स्नातकोत्तर शोधपत्र : नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि. कीर्तिपुर ।
- खनाल, चक्रपाणि (२०६४), *भाषाविज्ञान शब्दकोश*, विराटनगर : सरस्वती प्रकाशन ।
- खनिया, बुद्धराज, अधिकारी, रामकुमार र दहाल, विप्रहरि (२०६६), *नेपाली भाषा शिक्षण*, काठमाडौं: जुपिटर प्रकाशक तथा वितरण प्रा.लि. ।
- गिरी, हिमलाल (२०५४) *स्तर अनुरूपताका दृष्टिले मेरो नेपाली किताब कक्षा चारमा शब्द भण्डारको विश्लेषण* (अप्र.) एम.एड. शोधपत्र, त्रि.वि. कीर्तिपुर ।
- गौतम, शिवकुमार (२०५५), *कक्षा तीनको मेरो नेपाली किताबमा प्रयुक्त शब्द भण्डारको विश्लेषण* (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, विश्वविद्यालय क्याम्पस कीर्तिपुर ।

थापा, चन्द्रकुमार (२०६१) कक्षा १० को नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट तत्सम शब्दहरूको अध्ययन, (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, विश्वविद्यालय क्याम्पस कीर्तिपुर: ।

निउरे, ध्रुवप्रसाद, घिमिरे दिनेश (२०७०), भाषिक अनुसन्धान विधि, काठमाडौं : सनसाइन पब्लिकेशन ।

नेपाली बृहत् शब्दकोश (२०६९) नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।

नेपाली किताब कक्षा नौ (२०७३), पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, सानोठिमी भक्तपुर ।

पौडेल, नेत्रप्रसाद (२०७०), सामान्य र प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।

पौडेल, हेमनाथ र पौडेल, नेत्रप्रसाद (२०६६) साधारण नेपाली, काठमाडौं : पैरवी प्रकाशन ।

बस्नेत, शान्तिबहादुर (२०७२) कक्षा एघारको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकको कथा विधामा प्रयुक्त आगन्तुकको अध्ययन, स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, त्रि.वि. कीर्तिपुर: ।

रङ्गोड, राजेन्द्रकुमार (स १०३७) ए स्टडी अफ स्पोकन मोकाबुलरी अफ द प्राइमरी स्कुल चिल्ड्रेन, पी.एच.डी. थेसिस ।

लम्साल, रामचन्द्र (२०७२), नेपाली भाषा र व्याकरण, काठमाडौं: सनलाइट पब्लिकेशन ।

शर्मा, वसन्तकुमार (२०६३), नेपाली शब्दसागर, काठमाडौं: नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।

शर्मा, वसन्तकुमार र विनयकुमार शर्मा (२०६८), शब्दार्थ नेपाली शब्दसागर, काठमाडौं, शब्दार्थ प्रकाशन ।

परिशिष्ट

आगन्तुक शब्दहरूको सूची

अकबरी	अक्सफोर्ड	अमेरिका
अम्बेडकर	अलेक्जेण्डर	अष्ट्रेलिया
आखिर	आड सान	आपसी
इज्जत	इमानदार	इन्जिनियर
एकेडेमी	कमजोरी	कमजोर
कन्भेन्ट मेरी	कन्भेन्ट जेसर	कलकत्ता
कलेज	किम एरिस	खतरा
खबर	खलक	खाना
गरिब	चेक	जमात
जवाफ	जापान	ज्यामी
ज्याला	ट्रस्ट	टेलिफोन
ट्रम्पेट	डेमोक्रेसी	डाक्टर
तकिया	तस्विर	तिब्बत
दर्जन	दङ्ग	दरबार
दा खिन	दार्जिलिङ	नगद
नजरबन्द	नात्मुक	नेशनल
न्युयोर्क	पार्किङ	पेस्की
पेस्तोल	फेलोसिप	बगर
बर्खास्त	बगैँचा	बदला
बयान	बहाना	ब्रिटिश
बेइज्जत	बेचैनी	बेहोस
बेलायत	बेस	बोडियन

भुटान	मजदुर	मस्त
माड्साव	मास्टर	म्यानमार
मालिक	मामुली	मुख्तियार
म्युजिक	मेण्डोलिन	मेथडिस्ट
याङ्गुन	रकम	रक्सी
राजिनामा	रिचार्डसन	रिहा
रेकर्डिङ	रोल	लण्डन
लाचार	लास	लाहुरे
लेडी	लेट्स भिजिट	सदरमुकाम
सफा	सहर	सरकार
सिपाही	स्टिज	सुकी
स्कूल	सेन्ट हग्	स्वेडागन
हजुर	हजुरिया	हाइस्कूल

व्यक्तिवृत्त

नाम : प्रेमकला अधिकारी
जन्म : २०४५/०५/२८
पिताको नाम : त्रिलोचन अधिकारी
माताको नाम : हिमा अधिकारी
स्थायी ठेगाना : शान्तिनगर-१, भ्वापा
सम्पर्क नं : ९८४२७८६६७५
नागरिकता : नेपाली
धर्म : हिन्दू
मातृभाषा : नेपाली
वैवाहिक स्थिति : अविवाहित
पेशा : शिक्षक
शैक्षिक योग्यता : एम.एड.
क्र.सं. तह : अध्ययन गरेको संस्था
१. प्रवेशिका : श्री गढिगाउँ मा.वि
२. आइ.ए. : श्री महेन्द्र रत्न उ.मा.वि
३. बी.एड. : श्री मनकामना क्याम्पस
४. स्नातकोत्तर : कनकाई बहुमुखी क्याम्पस, सुरुङ्गा

